

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS GEROVĖS IR NEGALĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
SPECIALIOSIOS PEDAGOGIKOS KATEDRA

Specialiosios pedagogikos (šaka – specialiojo ugdymo koordinavimas)
magistro studijų programa

Renata Kvedaraitė

**SPECIALIŲJŲ UGDYMO SI POREIKIŲ TURINČIŲ MOKINIŲ LYČIŲ
VAIDMENŲ ŠEIMOJE SUVOKIMO YPATUMAI**

Magistro darbas

*Magistro darbo vadovė –
dr. doc. Irena Kaffemanienė*

2009

Magistro darbo santrauka

Magistro darbe analizuojamas vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, lyčių vaidmenų šeimoje suvokimas. Suformuluota *hipotezė*, jog šeimos perteikia savo vaikams stereotipinius požiūrius į lyčių vaidmenis šeimoje.

Tyrimo dalyvavo riboto ir nežymiai sutrikusio intelekto mokiniai, kurių amžius 12 – 17 metų. Iš viso apklausti 194 moksleiviai (89 mergaitės, 105 – berniukai).

Anketinės *apklausos metodu* tirta, kaip mokiniai suvokia lyčių vaidmenis šeimoje. Analizuojant tyrimo duomenis, buvo lyginami mergaičių ir berniukų atsakymai. Atlikta *statistinė* (deskriptyvinė statistika – procentinių dažnių, alfa faktorinė) duomenų *analizė*.

Empirinėje dalyje nagrinėjama mokinių nuomonė apie vyrų ir moterų vaidmenis šeimoje, bruožus, svarbius moteriai, vyrui; vaikų pareigos šeimoje, berniukų ir mergaičių auklėjimo ypatumai (skirtumus, panašumus).

Svarbiausios empirinio tyrimo *išvados*:

1. Nustatyta, kad tyrime dalyvavę mokiniai auga šeimose, kurioms būdingas stereotipinis požiūris į lyčių vaidmenis šeimoje: tiek tėvų, tiek vaikų pareigos diferencijuojamos pagal lytį; merginos orientuojamos į šeimą, vaikų auginimą ir namų ruošą, vaikinai – į fizinį darbą.
2. Tėvai skatina elgesį, atitinkantį vaiko lytį: merginas skatina ir giria už elgesį, savybes, darbus, kurie tradiciškai priskiriami moterims, vaikinus – už savybes ir poelgius, kurie priskiriami vyrams.
3. Tiek merginos, tiek vaikinai tipiškai moteriškoms savybėms priskiria jausmingumą, švelnumą, drovumą, kuklumą, grožį. Vaikinams itin svarbių savybių, išskyrus kelias (drąsa, ryžtingumas, protingumas) priskiriama gerokai mažiau. Šie duomenys patvirtina būdingus visuomenei lyčių vaidmenų šeimoje ir lyčių vaidmenų stereotipus. Kita vertus, dalis mokinių daugelį savybių mano esant universaliomis, svarbiomis tiek vyrams, tiek moterims; o tai rodo, kad šiek tiek keičiasi lyčių vaidmenų stereotipai, nes kai kurios iš šių savybių tradiciškai buvo priskiriamos moterims.
4. Pasitvirtino hipotezė – šeimoje vaikai įsisavina stereotipinius lyčių vaidmenų vaidmenis per stebėjimą, imitavimą, skatinimo bei bausmių sistemą.

Esminiai žodžiai: nežymiai sutrikusio intelekto mokiniai, lyčių vaidmenys, lyčių socializacija, lyčių stereotipai.

Turinys

Magistro darbo santrauka	2
Įvadas	4
1 skyrius. LYČIŲ VAIDMENYS IR SOCIALIZACIJOS YPATUMAI	8
1.1. Lyčių vaidmenys ir stereotipai.....	8
1.2. Šeimos samprata, funkcijos	12
1.2.1. Vaikų socializacija ir auklėjimas šeimoje.....	13
1.2.2. Lyčių socializacija šeimoje.....	15
1.2.3. Vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, socializacijos ypatumai.....	18
2 skyrius. RIBOTO IR NEŽYMIAI SUTRIKUSIO INTELEKTO MOKINIŲ LYČIŲ VAIDMENŲ ŠEIMOJE SUVOKIMAS	23
2.1. Tyrimo metodika.....	23
2.2. Tyrimo dalyviai.....	23
2.3. Mokinių nuomonė apie vyrų ir moterų vaidmenis šeimoje.....	25
2.4. Mokinių nuomonė apie berniukų ir mergaičių auklėjimą šeimoje.....	35
Išvados	44
Literatūra	46
Summary	54
Priedai	55

Ivadas

Problema ir jos aktualumas. Šeimos vaidmuo visuomenėje savo galia neprilygsta jokiai kitai institucijai; šeimoje formuojasi vaiko asmenybė, susipažįstama su socialiniais vaidmenimis, svarbiais normaliai adaptacijai visuomenėje (Leliūgienė, 2003). Tačiau daugelyje šeimų studijų pastebima, kad silpnėja ir nyksta tradicinės lietuviškos šeimos bruožai, ryškėja įvairūs šeimos transformacijos požymiai: vedybų „senėjimas“, neregistruotų santuokų plitimas, neregistruotose santuokose gyvenančių ir vaikus auginančių porų skaičiaus didėjimas ir kt. (Stankūnienė, 1997), keičiasi šeimos kūrimo motyvacija, lyčių tarpusavio lūkesčiai, tarpusavio santykių kontekstas (Stankūnienė, Jonkarytė, Mikulionienė ir kt., 2003). Šios tendencijos būdingos ne tik Lietuvai, bet ir kitoms šalims (Gaigalienė, 2001). Kita vertus, Uzdila (2001), lyg ir prieštaraudamas pesimistinėms nuostatomis, įsitikinęs, jog lietuvių šeima neprarado savo vertingų potencialių galimybių – joje išsaugotas žmogiškasis orumas, tikėjimas ir viltis, meilė ir rūpinimasis artimu. Jo nuomonę patvirtina tyrimų duomenys, bylojantys, jog nepaisant pokyčių, šeima išlieka viena svarbiausių vertybių tiek Lietuvos moterų, tiek vyrų vertybinių orientacijų skalėje (Mitrikas, 2000; Purvaneckas, Purvaneckienė, 2001).

Tačiau lyčių vaidmenų studijos (Benokraitis, 1999 ir kt.) rodo, kad visuomenėje vis dar gaji tradicinė lyčių vaidmenų šeimoje diferenciacija, kai vyras, tėvas atlieka instrumentinį vaidmenį, apimančią vadovavimą ir atsakomybę už sprendimus, o žmonai, motinai atitenka ekspresyvus vaidmuo šeimoje (tvarko namus, rūpinasi vaikais, stengiasi, kad būtų patenkinti emociniai šeimos narių poreikiai). Tokia vaidmenų diferenciacija, charakterizuoja šeimą, kuri socialiniuose moksluose vadinama tradicine (Benokraitis, 1999). Tradicinei šeimai būdingas diskriminacinis moters vaidmens suvokimas. Besikeičiančiame visuomeninio gyvenimo kontekste ryškėja būtinybė keisti tradicinį vyro ir moters vaidmenų suvokimą, gerinti abiejų lyčių gyvenimo kokybę (Stankūnienė, Jonkarytė, Mikulionienė ir kt., 2003).

Lyčių tarpusavio santykių ir vaidmenų problemos aktualios visiems visuomenės nariams, nepriklausomai nuo lyties, amžiaus ar psichofizinės raidos ypatumų. Šeimos institucijos pokyčiai neišvengiamai daro poveikį ir jaunosios kartos auklėjimui, rengimo šeimai tendencijoms, nuostatomis lyčių vaidmenų atžvilgiu. Daugelio vaikystės socializacijos tyrimų ir lyčių vaidmenų formavimosi teorinės išvalgos siejamos su įvairiomis raidos teorijomis, kurios teigia, kad vaikystės patirtis lemia tolesnes individo gyvenimo trajektorijas ir vėlesnių įtakų galimybes pakeisti individą (Reingardienė, 2003). Mokslinėje literatūroje aptinkama nemažai šeimos poveikio asmenybės raidai tyrimų, kontroversiškų požiūrių į lyčių skirtības, lygybę bei lygiavertiškumą, moterų ir vyrų vaidmenis profesinėje veikloje ir šeimoje. Pastaraisiais metais tyrinėjamas šeimos, mokyklos, žiniasklaidos ir kt. poveikis vaikų ir jaunimo požiūriams ir

vertybėms. Tačiau nenagrinėta, kokią poveikį daro šeima specialiųjų ugdymo/si poreikių turinčių vaikų lyčių socializacijai, lyčių socialinių vaidmenų nuostatomis. Intelektu sutrikimų turintiems asmenims gerokai sunkiau integruotis į visuomenės gyvenimą. Dėl nevisaverčio kognityvinio funkcionavimo, visų pirma – mąstymo, pasižyminčio konkretumu, situaciniu, egocentrišku pobūdžiu (Daulenskienė, 2003), šie asmenys patiria socializacijos problemų, nepajėgia savarankiškai kritiškai mąstyti, linkę mėgdžioti; dėl būdingo jiems įtaigumo nemoka pasirinkti tinkamų elgesio pavyzdžių ir gali perimti ne tik socialinius stereotipus, bet ir pačias įvairiausias elgesio formas – tiek prosocialias, tiek ir asocialias. Todėl neatsitiktinai šiam tyrimui pasirinkti riboto ir nežymiai sutrikusio intelekto mokiniai. Jų socializacijai be turimų specialiųjų ugdymosi poreikių, gali turėti poveikį ir šeima, ir mokykla, o socialinėje aplinkoje susiklostę lyčių vaidmenų stereotipai jiems gali turėti didelį poveikį kaip tik dėl būdingo jiems įtaigumo ir nekritiško mėgdžiojimo. Tokio pobūdžio tyrimai leistų naujai įvertinti šių mokinių socialinio ugdymo realijas ir perspektyvas, svarbias neįgaliųjų socialinio dalyvavimo problemoms spręsti.

Probleminiai klausimai: Kokie socialiniai lyčių vaidmenų ir šeimos vaizdiniai būdingi riboto ir nežymiai sutrikusio intelekto mokiniams? Ar šie vaizdiniai perkeliama į subjektyvų savęs suvokimą šeimos nario vaidmeniu lyties aspektu?

Tyrimo objektas – vaikų, turinčių specialiųjų ugdymo/si poreikių (riboto ir nežymiai sutrikusio intelekto), lyčių vaidmenų šeimoje suvokimas.

Hipotezė. Tikėtina, kad berniukų ir mergaičių suvokiami auklėjimo šeimoje skirtumai formuoja jų tradicinį diskriminacinį požiūrį į lyčių vaidmenis šeimoje ir visuomenėje.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti riboto ir nežymiai sutrikusio intelekto vaikų lyčių vaidmenų šeimoje suvokimo ypatumus.

Uždaviniai:

1. Išnagrinėti mokslinę šeimos sampratą ir jos vaidmenį vaiko socializacijai; atskleisti lyčių socializacijos sampratą, lyčių vaidmenų ir stereotipinių nuostatų į lyčių vaidmenis formavimosi veiksnius.
2. Ištirti mokinių nuomonę apie vyrų ir moterų vaidmenis šeimoje, brožus, svarbius moteriai, vyrui.
3. Remiantis mokinių anketinės apklausos duomenimis apie namuose jiems skiriamas pareigas, tėvų taikomus auklėjimo metodus, išanalizuoti mokinių suvokiamus berniukų ir mergaičių auklėjimo šeimoje ypatumus (skirtumus, panašumus).
4. Palyginti berniukų ir mergaičių, turinčių intelektinės raidos sutrikimų, lyčių vaidmenų šeimoje suvokimą.

Tyrimo dalyviai. Tyrime dalyvavo 194 (iš jų – 88 riboto ir 106 nežymiai sutrikusio

intelekto) bendrojo lavinimo ir specialiosios mokyklos mokiniai. Tyrimas atliktas Žagarės specialiojoje mokykloje, Jonišio miesto (Jaunimo mokykloje, Saulės vidurinėje mokykloje, Mato Slančiausko, Aušros gimnazijose) ir Jonišio rajono (Gataučių, Rudiškių, Kriukų pagrindinėse) bendrojo lavinimo mokyklose 2007 m. vasario - kovo mėn.; Šiaulių Romuvos, Ragainės, Zoknių pagrindinėse; Dainų, Šalkauskio vidurinėse, J. Laužiko ir Ringuvos specialiosiose mokyklose bei Šiaulių specialiojo ugdymo centre 2008 m. spalio – gruodžio mėn.

Tyrimo metodologija ir metodai. Tyrimas remiasi socialinio konstruktyvizmo, lyčių lygybės metodologija bei neįgalųjų socialinio dalyvavimo (įgalinimo) filosofija.

Tyrimo metodai – mokslinės literatūros analizė; anketinė apklausa, kiekybinė ir kokybinė tyrimo duomenų analizė. Empiriniai duomenys apdoroti taikant deskriptyvinę statistiką – procentinių dažnių, t–Testą, alfa faktorinę analizę (skalės tinkamumo alfa faktorinei analizei (reliability analysis–scale (alpha), KMO, Barlett testai, Varimax rotacija). Pasirinkti tyrimo metodai atitinka socialinio tyrimo metodologiją.

Pagrindinės sąvokos

Intelektu sutrikimas apibūdinamas kaip protinių sugebėjimų nukrypimas nuo normos, sukkeliantis elgesio, emocijų bei socialinio prisitaikymo sutrikimų (Bagdonas, 1995).

Lyčių socialiniai vaidmenys – visuomenės lūkesčių visuma, kuri lemia moters ir vyro statusą visuomenėje ir modeliuoja tipišką elgseną (Ivanauskienė, Šidlauskienė, 2008); elgesys, nuostatos, vertybės, įsitikinimai, kuriuos tam tikra grupė laiko tinkamais vyrams arba moterims dėl jų lyties (Pečiūrienė, 2006).

Lyčių stereotipai – apibendrintas, dažnai turintis menkinamąjį atspalvį požiūris į lytis (Ivanauskienė, Šidlauskienė, 2008).

Patriarchija – universalus vyro dominavimas šeimos ir visuomenės gyvenime - politikoje ir valstybės valdyme, sprendimų priėmime, ekonomikoje (Ivanauskienė, Šidlauskienė, 2008).

Socialinis konstruktyvizmas – socialinių fenomenų konstravimas individų socialinėje sąveikoje (Berger, Luckman, 1999).

Socializacija – nuolatinis, ilgalaikis, dinamiškas procesas, kuriam vykstant individai ne tik įsijungia į visuomenės gyvenimą, bet ir įgyja socialinį statusą, vaidmenis, o kartu socialiai keičiasi (Juodaitytė, 2003).

Stereotipas – supaprastintas tam tikros žmonių grupės įvaizdis; sudėtingos nuostatos, atspindinčios supaprastintą (schemizuotą) realybės reiškinių supratimą (Schaller, Latane, 1996).

Magistro darbo struktūra. Magistro darbą sudaro: santrauka lietuvių kalba, įvadas, 2 skyriai, išvados, naudotos literatūros sąrašas (103 šaltiniai), santrauka anglų kalba, priedai (apklausos anketų pavyzdžiai, respondentų atsakymų procentinių dažnių lentelės). Tyrimo duomenis iliustruoja 12 lentelių, 7 paveikslai. Magistro darbo apimtis – 54 p.

1 skyrius. ŠEIMOS VAIDMUO LYČIŲ SOCIALIZACIJAI

1.1. Lyčių vaidmenys ir stereotipai

Lytis – vienas svarbiausių žmogaus bruožų, jo tapatumo pagrindas; vyro ir moters skirtumai – sudėtingas reiškinys, apimantis ne tik anatomines, fiziologines, bet ir asmenybės, elgesio skirtynes (Karužaitė, 2000; Martišauskienė, 2004). Martišauskienės (2004) nuomone, lytis – akivaizdžiausia žmonių giminės perskyra, sukurianti tik jai būdingą egzistenciją, implikuojanti lytinį skirtingumą į žmogiškąją būtį, jungiančią fizines, psichines ir dvasines galias. Ivanauskienė, Šidlauskienė (2007) teigia, jog lyties sąvoka apibūdina moters ir vyro vaidmens visuomenėje supratimą.

Lyčių skirtumai – vaikinų ir merginų skirtumai, pasireiškiantys nevienodomis emocijomis, pažintiniais, profesiniais interesais, požiūriais į žaidimus, darbą, mokymąsi, drausmę. Biologiniai lyčių skirtumai nelemia psichinių skirtumų. Psichiniai skirtumai susiformuoja veikiant konkrečiai socialinei terpei, auklėjimui (Jovaiša, 2007). Vyrų ir moterų skirtingumus Šalkauskis (1992) padalino į išlyginamai naikintinus, neišvengiamai pakenčiamus ir būtinai ugdytinus. Išlyginamai naikintinomis autorius vadino atsitiktines lyčių skirtynes, kurios negali būti priimtinos kultūrinėje terpėje (šurkštumas, jėgos ar kūno demonstravimas, žiaurumas, pamaiviškumas, žalingi įpročiai ir t. t.). Prie neišvengiamai pakenčiamų skirtingumų Šalkauskis priskyrė tuos ypatumus, kurie kyla iš moters ir vyro individualybių, ir kurie dažnai „specifikuoja psichinį žmogaus tipą“. Martišauskienė (2004) pabrėžia, jog amžių tėkmėje susiformavo ir atsitiktinės lytinės skirtybės, suponuotos ekonominių, politinių, etninių, socialinių, gamtinių, religinių etc. veiksnių, kurie savitai iškreipė prigimtine perskyrą ir įvairiai (nuo stereotipų iki įstatymų) įteisino lyčių nelygybę.

Kiekviena visuomenė stengiasi per tokius institutus kaip šeima, mokykla, socialinė žiniasklaida priversti žmones atitikti elgesio modelius, darančius jų lyčiai, atitinkančius tos visuomenės lyčių vaidmenų standartus (Mengyi, 2002). Autorė mano, kad žurnalai ir publikacijos, kaip kultūros nešėjai, yra efektyvūs įrankiai tam, kad perduotų žinias ir skleistų lyčių socialinės vertės sąvokas ir ideologiją, nes lyčių vaidmeninis elgesys ir modeliai, aprašomi žurnaluose ir publikacijose, tiesiogiai projektuoja visuomenės požiūrį į lyčių vaidmenis, taip paveikdami žmonių susitapatinimą, priklausymą savo lyčiai ir, per suaugusiuosius veikdami mažus vaikus. *Socialinio konstruktyvizmo požiūriu*, norminis ir informacinis spaudimas vaiko socializacijos metu konstruoja socialinį lyties vaidmenį, t.y. išmokstama to, kas laikoma socialiai priimtina moteriai ar vyrui visuomenėje (Ivanauskienė, Šidlauskienė, 2007). Autorės ši procesą įvardija kaip lyties vaidmens socializaciją, kuri vyksta diferencijuotai, nes kiekviena lytis

mokoma tik jai priskirtų socialinio vaidmens vertybinių nuostatų ir funkcijų: mergaitės mokomos tik moteriškos veiklos, berniukai – tik vyriškos.

Socialinis vaidmuo – žmogaus elgesio būdų visuma, būdinga kuriai nors veiklos sričiai (Jovaiša, 2007). Allportas (1998) atskleidė, kad vaidmuo vystosi tam tikrais etapais. Jo nuomone, vaiko raidai šeimoje būdingi 4 etapai: su vaidmeniu susiję lūkesčiai; vaidmens supratimas; jo priėmimas; vykdymas. Juodaitytė (2003) teigimu, jeigu kūdikystėje vaikas neturi pakankamai vaidmenų, tai neigiamai atsiliepia jo socializacijai ir elgsenai.

Stereotipas(ai) – tam tikri nuolatiniai kokios nors žmonių grupės apibendrinti, schematizuoti vaizdiniai; visuomenės sąmonėje funkcionuojantis supaprastintas, schematizuotas, emociškai nuspalvintas moters ar vyro elgesio vaizdinys, dažniausiai paremtas netikromis žiniomis, bet palaikomas tradicijų ir nekeičiamas (Ivanauskienė, Šidlauskienė, 2008). Lyčių stereotipai – tai, ką žmonės mano apie vyrų ir moterų elgesį, kokie vaidmenys jiems priskiriami, ko iš jų tikimasi (Майерс, 1998). Stonkienė (2006) teigia, kad lyčių vaidmenų stereotipai – tai socialiai apibrėžti modeliai, kurie apima tradicinius įsitikinimus apie tai, kokie lyčių vaidmenys turi būti. Lyčių stereotipai atsiranda, kai bendriniai požymiai, nuomonės arba vaidmenys priskiriami vienai ar kitai lyčiai, teigia autorė. Lyčių stereotipai (kaip ir bet kurie kiti) formuoja žmonių elgesį, bendravimą (Stonkienė, 2006). Merkio, Purvaneckienės, Ruškaus, Kazlauskaitės (2001) nuomone, lyčių stereotipai – labai informatyvus visuomenės vertybinės ir pasaulėžiūrinės brandos diagnostinis indikatorius. Tačiau Juodaitytė (2003) nurodo, jog mūsų kasdiniame gyvenime daugelis stereotipų nepasiteisina. Vienodai gerai tradicinius „vyriškus“ darbus gali atlikti moterys, ir atvirkščiai. Tačiau aplinkiniai žmonės, senųjų tradicijų sergėtojai, kartais tuos stereotipus linkę paversti realybe.

Lyčių stereotipai egzistuoja visuomenėje, jų išraiška labai pastebima žiniasklaidoje, reklamoje, televizijoje, kuriose vaikai dažniausiai mato stereotipiškus vyrų ir moterų charakterius bei elgesio būdus (Karužaitė, 2000; Stonkienė, 2006). Stonkienės (2003) tyrimo¹ duomenys rodo, kad:

- šeimoje pagrindinis krūvis tenka moteriai; jai priskiriama visuma šeiminių priedermių, pabrėžiamas jos vaidmens šeimoje reikšmingumas ir svarba;
- vyro vaidmuo šeimoje telkiamas į rūpinimąsi vaikais (jis prisideda prie auklėjimo, priežiūros ir pan. – 75 proc. žiniasklaidos pranešimų), tačiau šeimoje vaikais rūpinasi ir moterys, todėl, pasak autorės, galima teigti, kad tai vienintelė veikla šeimoje, kurią kartu atlieka vyras ir moteris; visame pranešimų sraute yra tik vienas pranešimas (pateikiantis informaciją, kad pinigų vaikai prašo tėvo), leidžiantis numanyti, kad šeimos išlaikymas yra vyro priedermė.

---

¹ Autorė atliko žurnalų, orientuotų į paauglystės amžiaus auditoriją – „Mergaitė“, „Flintas“, „Draugai“, „Panelė“, – turinio analizę.

Autorės nuomone, tai reiškia, kad socializacijos procese paaugliams skiepijama nuostata moteriai priskirti šeimos, namų sferą, šeimyninių santykių kūrimą. Tokia nuostata asociatyviai suponuoja tradicinę rūpestingos, švelnios, emocionalios moters įvaizdį. Taigi moteriai priskiriama privati sfera, o patriarchalinėje visuomeninėje sąmonėje, pasak autorės, privati sfera vienareikšmiškai laikoma išvestine, antrine, priklausoma. Stonkienės nuomone, tai leidžia daryti prielaidą, kad netiesiogiai daromos aliuzijos į moters priklausomumą, formuojami moters nesavarankiškumo, priklausomumo stereotipai.

Žiniasklaidos formuojami stereotipiniai moters, vyro suvokiniai, šeimos modeliai, lyčių skirtumai, lyčių opozicijų sistemos traktuotės orientuoja jaunimo pažintines, lyties, šeimos suvokimo ir elgsenos schemas (Stonkienė, 2003). Atliktas rinkos tyrimas rodo, jog lyčių stereotipai rinkodaroje klesti labiau nei kada nors (Russell, Tyler, 2002). Autoriai teigia, kad ši tendencija ypač stipriai jaučiama žiniatinklio svetainėse, skirtose vaikų baldams, įrengimams, žaislams reklamuoti, kurie pastebimai siejasi su produktais pavadintais „berniukams“ ir „mergaitėms“.

Vyriškumo stereotipai: vyras mažiau nerimauja dėl savo išorės, vyras yra šeimos maitintojas, turi lytinio gyvenimo patyrimą, neemocionalus, logiškai mąstantis, objektyvus, išlavinto intelekto, nepriklausomas garbėtroška, siekia sėkmės ir linkęs sportuoti (Perrucci, Knudsen, 1993).

Ivanauskienė, Šidlauskienė (2007) išskiria tokius labiausiai paplitusius moteriškumo stereotipus: moteris rūpinasi savi išvaizda ir bijo senatvės, prisirišusi prie šeimos, dorybinga, emocionali ir švelni, lengvabūdiška, turi gerą intuiciją, priklausoma, drovi, nelinkusi sportuoti.

Pečiūrienė (2006) nurodo stereotipiškai priskiriamus moterims ir vyrams vaidmenis ir bruožus (moters vaidmenys šeimoje – vaiko priežiūra, namų šeimininkė; priskiriami bruožai – tvarkinga, tyli, jautri, nuolanki; vyrams priskiriami vaidmenys – vadovas, pinigų „kalikas“, geras matematikas; bruožai – atletiškasis, netvarkingas, triukšmingas, be emocijų, agresyvus). Daugelis tėvų pripažįsta, jog tęsia tradicinę gyvenimo struktūrą, kur „vyras rūpinasi reikalais už namų ribų, o moteris – namuose“ (Mengyi, 2002). Tačiau autorė mano, kad būtent dėl šios priežasties, tėvai turi vaidinti pavyzdinius vaidmenis ir būti gerais pavyzdžiais jų vaikams.

Pečiūrienė (2006) pažymi, kad stereotipai įtvirtina vienos iš lyčių blogesnę padėtį visuomenėje; problemos kyla, kai stereotipais grindžiami lūkesčiai ir elgesys. Autorės nuomone, vaikai mokosi iš realių pavyzdžių, todėl, bendraujant su vaikais, reikia vengti lyčių stereotipų, gerai apgalvoti savo elgesį: tėvas turėtų laiko skirti ne vien darbui, bet ir vaikams; moteris turi rodyti, kad jos pajėgios apginti savo nuomonę bei save.

Lyčių vaidmenys – poelgių visuma, kurios visuomenės laukia iš moters ir vyro. Lyčių vaidmenys gali keistis, priklausomai nuo kultūros bei tradicijų, lemiančių visuomenės nuomonę

apie tai, ką vyras ar moteris turi ir gali daryti (Ivanauskienė, Šidlauskienė, 2008). Šių vaidmenų išmokstama jau vaikystėje, socializacijos proceso metu: šeima, mokykla, žiniasklaidos priemonės, literatūra, žaislai, maistas, tradicijos ir pan. kryptingai formuoja mergaičių ir berniukų požiūrius, vertybines nuostatas, charakterį, lavina elgesį, gyvenimo siekius ir pan. (Ivanauskienė, Šidlauskienė, 2007). Myers (2000) teigia, kad tapdami lytiškai tipiški, žmonės išmoksta atlikti socialinį vaidmenį, kuris laikomas tinkamu jų lyčiai. Tradiciškai vyrai pradeda draugystę, skirdami pasimatymus, vairuoja automobilį, apmoka sąskaitas; moterys gamina valgią, perka vaikams drabužius ir skalbia. Šidlauskienė (2001) lyčių vaidmenis aiškina kaip subjektyvią patirtį būti vyru ar moterimi; šią patirtį, pasak autorės, apibūdina „moteriškas“ ir „vyriškas“ elgesys, kurį lemia mūsų kultūra. Autorė teigia, kad lyties vaidmuo – tai lyties tapatumo išoriniu elgesiu išraiška. Aidis (1999) teigia, kad vaidmenų pasiskirstymas pagal lytis yra kultūros sąlygotas supratimas, kuris veikia vyrų ir moterų požiūrius, lūkesčius ir stereotipus. Šis susiskirstymas veikia visas gyvenimo sferas.

Skiriami tradicinis arba patriarchalinis ir šiuolaikinis, arba egalitarinis požiūriai į lyčių vaidmenis (Kanopkienė, 2001). Patriarchaliniam požiūriui būdinga nuostata, kad vyras turi būti šeimos maitintojas, moteris – namų šeimininkė, gera žmona ir motina, atsakinga už namų priežiūrą ir vaikų auklėjimą. Egalitarinis požiūris akcentuoja moterų ir vyrų, kaip asmenybių, lygybę, lygiateisiškumą, t.y. ne asmens lytis, bet išsilavinimas, kvalifikacija, kompetencija, asmeninės savybės turi lemti jo vietą apmokamo darbo srityje, tiek ir šeimoje.

Vaiko lytis tėra biologinis faktas, o tapimas berniuku, vėliau vyru arba mergaite – vėliau moterimi – kultūros padarinys (Ivanauskienė, Šidlauskienė, 2007). Vaikai moteriškumo ir vyriškumo išmoksta stebėdami ir imituodami suaugusiųjų elgesio, veiklos modelius, kuriuos jie stebi visuomenėje ir ypač veikiami įvairuojančios mokymo, mokymosi aplinkos, kurie įvairiais būdais pateikia moteriško ir vyriško elgesio stereotipus.

Taigi socialinės lyties įgijimo procese vyksta sudėtinga sąveika tarp biologinių ir socialinių veiksnių. Socializuodamiesi individai, suvokdami visuomenės lūkesčius, išmoksta savo lyčiai būdingo elgesio; kartu socializacija skatina tradicinių lyčių vaidmenų reproduktivumą (Karužaitė, 2000). Lyčių skirtumai dvasinėje plotmėje, žmogaus kaip asmens lygmeniu, praranda esminius požymius, nes „asmens realybėje egzistuoja nepalyginama abiejų lyčių tapatybė“ (Lobato, 2001), grindžiama tokiomis pačiomis dvasinėmis galiomis, kurios nesuniveliuoja lyčių skirtingumo, bet jas subordinuoja.

Jovaiša (2007) nurodo, jog kuo visuomenė sudaro geresnes sąlygas skirtingų lyčių veiklos lygybei, tuo šie skirtumai mažėja. Šeimoje ir mokykloje reikia nuo mažumės ugdyti požiūrį ir nuostatas į socialinę lyčių lygybę, tinkamą elgesį, bet kartu atsižvelgti į auklėjimo skirtumus.

1.2. Šeimos samprata ir funkcijos

Mokslo darbuose šeima apibūdinama įvairiais aspektais: asmenų bendrija; visuomenės ląstelė; pagrindinis socializacijos institutas, pirminė sociakultūrinių, etnokultūrinių vertybių ir tradicijų perteikėja. Šeima – visuomenės struktūros elementas; joje ugdomi vaikai, formuojamas charakteris, idealai; šeimą sieja dorovė ir dvasingumas, meilė ir savitarpio pagarba, ištikimybė ir tolerancija, teigia Miškinis (1993).

„Šeima yra asmenų bendrija, kurią sieja giminystės, tarpusavio priklausomybės, atsakomybės ir globos saitai, patvirtinti įstatymine ar socialiai pripažinta tvarka“ (Stankūnienė, 1995). Tai viena fundamentaliausių socialinių institucijų, svarbiausia visuomenę integruojanti struktūra; pirminė savo narių emocinės paramos ir globos teikimo sistema; prieglobstis nuo vienatvės ir gyvenimo negandų, tenkinantis žmogišką meilės, supratimo ir palaikymo poreikį (Stankūnienė, Jonkarytė, Mikulionienė ir kt., 2003).

Bajoriūno (1997), Jovaišos (2001), Leliūgienės (1997), Miškinio (1993; 2003) ir daugelio kitų autorių darbuose šeima traktuojamas kaip socialinė grupė, pagrindinė, mažiausia ir pirminė visuomenės ląstelė, regeneruojanti tautą ir žmoniją; joje visų pirma ugdomi vaikai, formuojamas jų charakteris, idealai.

Daugelis autorių, formuluodami šeimos apibrėžimą, jame komponuoja šeimos funkcijų apibūdinimą. Bajoriūnas (1997), Miškinis (1993) šeimos funkcijomis vadina šeimos narių poreikių ir pareigų vienu kitiems tenkinimą.

Jovaiša (1994), Vaitkevičius (1995) išskyrė tokias pagrindines šeimos funkcijas: giminės tęsimas; jaunosios kartos auklėjimas ir socializavimas; visuomenės kultūros perdavimas ir tęsimas; šeimos ūkio tvarkymas; šeimos narių gyvenimo organizavimas ir kontrolė, tarpusavio parama. Be to, remdamasis kitais autoriais, Jovaiša šeimai priskiria ir rekreacinę, emocinę, komunikacinę, seksualinę ir kt. funkcijas. Panašiai šeimos funkcijas apibūdina Bajoriūnas (2004): vaikų gimdymo ir seksualinė, vaikų auginimo ir ugdymo, vertybių perdavimo, tautinio auklėjimo, ūkinė bei ekonominė, saugumo užtikrinimo, darbo ir draugystės, meilės šeimoje ir solidarumo, bendravimo, emocinė. Autoriaus teigimu, visos šeimos funkcijos glaudžiai tarpusavyje sąveikauja, vienos kitas papildo, nuolat vystosi ir kinta kartu su šeima.

Apibūdindami šeimą, jos funkcijas, daugelis autorių mini ir vertybinius šeimos aspektus. Pvz., Uzdila (2001), nagrinėdamas šeimą, apžvelgia tokius svarbius vertybinius aspektus, kaip vyro ir žmonos, tėvų ir vaikų bendravimas, dorovinių vertybių sklaida. Bajoriūnas (2004) išskyrė tokias šeimos vertybes: meilė, pareiga; ištikimybė, tėvystė ir motinystė, vyro ir moters draugystė šeimoje, garbė ir orumas; pasiaukojimas šeimai; intelektualumas; tėviškas dvasingumas; vyro ir žmonos inteligencija ir kultūra; šeimoje išpuoselėtas ir išlaikytas

asmenybiškumas, savasis „aš“; kantrybė; tėvų ir vaikų gebėjimas išlaukti šeimos krizių laikotarpiu, įveikti šeimoje pasitaikanti nuobodulį ir monotoniją, vienatvę; teigiamos nuostatos šeimos gyvenimo atžvilgiu; nereikalingų priekaištų, barnių vengimas; taika ir ramybė šeimoje, geranoriškumas, džiaugsmas; išvengta socialinė šeimos mirtis ir kt. Miškinis (1993) teigia, jog „tikra šeima yra ta, kurios gyvenimas grindžiamas visai tautai reikšmingomis bendražmogiškomis vertybėmis. Nuo jų priklauso šeimos dorovingumas, dvasinis nusiteikimas, tautinė savimone ir savijauta“.

Tačiau tradicinius šeimos formavimo ir gyvenimo būdo bruožus keičia šiuolaikinis šeimos modelis, pasižymintis kintančia santuokos, o kartu ir šeimos instituto samprata. Kinta moters ir vyro vaidmenų santykis šeimoje bei visuomenėje, vyksta vertybių, požiūrių, elgsenos permainos (Stankūnienė, Jonkarytė, Mikulionienė ir kt., 2003). Dėl kintančių šeimos bruožų (struktūros, vaidmenų) atsiranda šeimos apibrėžimo problemų. Juozeliūnienė (1992) pažymi, kad iš esmės nei vienas šeimos apibrėžimas neatspindi visos šiuolaikinės šeimos formų įvairovės. Dažniausiai šeima apibūdinama kaip bendrija, bendruomenė, grupė. Dauguma autorių pabrėžia šeimos svarbą vaiko ugdymui/si, sėkmingam integravimuisi į suaugusiųjų pasaulį.

1.2.1. Vaikų socializacija ir auklėjimas šeimoje. Viena iš svarbiausių šeimos funkcijų – vaikų socializacija ir auklėjimas.

Asmenybės formavimasis prasideda nuo pirmųjų kūdikio gyvenimo akimirku; tai socializacijos procesas, kurio metu perimama vertybių sistema, socialinė patirtis (Kvieskienė, 2000). Gaigalienė (1998) remdamasi literatūros šaltiniais ir sociologiniais bei pedagoginiais tyrimais (Bajorūno, 1997; Jovaišos, 1994 ir kt.), išskyrė keturias pagrindines šeimos funkcijas ir jų pasireiškimą šeimoje. Tai ugdomoji, bendravimo, sociokultūrinė ir ūkinė ekonominė funkcijos. Bajoriūnas (2004) teigia, jog tėvų misija – ne tik perteikti vaikams tradicines kultūros vertybes, bet ir ugdyti naujai mąstančias ir veikiančias asmenybes, gebančias išsaugoti ir plėtoti naujas, perspektyvias, šiuolaikiškai šeimai svarbias idėjas ir vertybes.

Socializacija – tai pagalba mokiniams, idant jie išsiugdytų tinkamą socialinį suvokimą, išmuktų bendrauti ir žinotų, kaip siekti norimų socialinių pokyčių (Hallahan, Kauffman, 2003).

Broom ir kt. (1992) išskyrė du vaiko socializavimo šeimoje modelius: slopinimas ir dalyvavimas. Autoriai pabrėžia, kad pirmuoju atveju akcentuojamas vaiko paklusnumas, atsidavimas kito (tėvų) valiai. Antruoju atveju akcentuojamas vaiko aktyvus dalyvavimas šeimos gyvenime, kuris suteikia vaikui laisvę, iniciatyvumo galimybę, moko savarankiškumo. Vaicekauskienė (2005) išskyrė dvi socializacijos proceso dalis: pirmoji – socialinė individo adaptacija prie socialinių ir kultūrinių sąlygų, normų bei vaidmenų, socialinių grupių bei organizacijų; antroji – socialinė interiorizacija, kai individas ne tik pasyviai perima socialinę

patirtį, bet ir aktyviai su ja sąveikauja, transformuodamas išorinę patirtį į vidinę. Kairys (1993) teigia, kad „vaiko socializavimas šeimoje – tai ne vien jo emocijų pasaulio plėtojimas ir valdymas, bet ir pagalba geriau suvokti pasaulį, gilinti patirtį“.

Šeima, kaip vaikų auklėjimo institucija, išsamiai nagrinėjama Bajoriūno (1997, 2004), Bitino (1996), Jovaišos (2001), Miškinio (1993), Uzdilos (2001), Vaitkevičiaus (1995) ir kt. autorių darbuose. Vaitkevičius (1995) teigė, kad bendraudamas su savo aplinka ir šeima, vaikas socializuojasi ir tampa asmenybe. Vaikas, mokydamasis kalbėti, galvoti, jausti, perima jo aplinkai būdingus kultūrinius požiūrius ir vertybes – jie tampa jo paties nuomone, vertybėmis bei nuostatomis (Karūžaitė, 2000). Ivanauskienė (1998) pažymi, kad šeimoje vaikas stebi ir perima motinos ir tėvo, kitų šeimos narių elgesio, veiklos, bendravimo, bendradarbiavimo stereotipus; lyčių vaidmenų šeimoje suvokimas lems būsimo sutuoktinio sėkmes ir nesėkmes.

Žmogaus socializacija vyksta jam patekus į įvairias aplinkybes, kurias Leliūgienė (1997) vadina socializacijos veiksniais. Autorė socializaciją sąlygojančius procesus suskirstė į tris grupes. Pirmoji – makroveiksniai (kosmosas, planetos, šalis, visuomenė), veikiantys visų planetos gyventojų socializaciją. Antroji – mezoveiksniai, skirstomi pagal tautinį požymį, gyvenamąją vietą, jos tipą (miestas, gyvenvietė, kaimas). Mezoveiksniai veikia socializaciją tiesiogiai ir tarpiskai per trečios grupės veiksnius – mikroveiksnius. Tai – šeima, bendraamžiai, organizacijos, vykdančios socialinį ugdymą.

Socializacija – procesas, kurio metu visuomenės kultūra perduodama vaikams, siekiant formuoti individualybę, paklūstančią tam tikroms kultūros tradicijoms ir socialinėms normoms (Kvieskienė, 2003); sudėtingas visą gyvenimą besitęsiantis procesas, individui tampant socialine būtybe, gebančia prisitaikyti prie įvairių situacijų skirtingais savo gyvenimo periodais (Broom, Bonjean, 1992). Jovaiša (2007) socializaciją įvardija kaip visuomeniškai vertingos asmenybės formavimą kryptingu ugdymu ir aplinkos veiksniais.

Miškinis (2003) socializacijos funkciją suvokia dar plačiau. Jo teigimu, šeima, kaip didesnių socialinių institutų dalis, taip pat įgyja su jais susijusių funkcijų: ginti Tėvynę, aukotis dėl tautos, puoselėti gimtąją kalbą, tautos papročius ir tradicijas.

Socializacija prasideda ankstyvoje vaikystėje šeimos aplinkoje. Glaudi vaiko ir motinos tarpusavio sąveika, kurios pagrindu formuojasi saugus prierašumas, padeda pamatus prosocialaus elgesio plėtotei. Asocialiose šeimose vaikas patiria desocializuojantį poveikį, mokosi iš asocialaus elgesio modelio (Kairys, 2001); autorius teigia, kad „laimingi vaikai, galintys augti biologinėje, socialiai saugioje šeimoje“.

Berger, Luckmann (1999) socializaciją vaikystėje apibūdina kaip vaikystės etapą, kurio metu tampama visuomenės nariu; socializacines nuostatas formuoja „reikšmingieji kiti“, dažniausiai tėvai, kurių nuostatos vaikui yra primestos.

Socializacijos esmė, anot Bitino (2000) - ne tiesmukiškas žmonijos kultūros pasisavinimas, o šios kultūros transformavimas į asmeninį dvasingumą, darantį prieinamas visas žmogiškąsias vertybes – meilę, sąžinę, pareigą ir atsakomybę, gėrį ir grožį, tiesą ir tikėjimą.

Šeima, kaip ugdymo ir socializacijos institucija, turi savo vidaus veiklą, kuri nematoma, bet visada juntama; jai būdingas savitas pasaulis, savi orientyrai, dabartis ir ateitis, mitai ir tabu, sava istorija ir elgesys, – teigia Bajoriūnas (2004). Autorius pabrėžia, kad „vaikų ugdymo šeimoje pozityvumą daugiausiai užtikrina principų taikymas: laisvės, brandumo, savarankiškumo, apsisprendimo, nacionalumo, demokratiškumo, humaniškumo, pagarbos asmenybei ir individualybei, kaitos, tarpusavio santykių, lankstumo, šiuolaikinio jaunimo raidos ir elgesio pažinimo ir kt.“.

Jovaiša (1994) nurodo, jog ugdymo uždavinių sprendimas vykdomas bet kuriame tėvų santykiyje su vaikais; tėvai rūpinasi vaiko dvasiniu, doroviniu, estetiniu ugdymu, lavina vaiko mąstymą; akcentuojamas tėvų vaidmuo, formuojant vaiko vertybių sistemą.

1.2.2. Lyčių socializacija šeimoje. Ne mažiau reikšminga lyčių socializacijos funkcija šeimoje.

Lyčių socializacija šeimoje aiškinama interpretuojant lyčių vaidmenų socialinio išmokymo, kognityvinę, psichoanalitinę ir kt. teorijas. *Socialinio išmokymo teorija* teigia, jog stebėdamas žmones, vaikas mokosi lyčių vaidmenų ir elgesio, atitinkančio lytį, per skatinimą ir baudimą – už tinkamą savo lyčiai elgesį vaikas skatinamas, o už netinkamą, kitai lyčiai būdingą – baudžiamas (Bandura, 1977; Karužaitė, 2000).

Kognityvinė *teorija* tvirtina, kad pirmiausia vaikai įsisąmonina savo lytį kaip nekintamą veiksni; mokymasis būti vyru ar moterimi reiškia taisyklių, apibrėžiančių vaidmenis, supratimo ir interpretavimo procesą (Ivanauskienė, Šidlauskienė, 2007). Interpretuodamos *psichoanalitinę teoriją* lyčių socializacijoje, autorės akcentuoja modeliavimo ir tapatinimosi procesus. Identifikacijos/modeliavimo teorija nagrinėja lyčių tapatumo ir elgsenos modeliavimą – vaikas stebi tėvų elgesį ir jį imituoja, susitapatindamas su savo lyties tėvu.

Dabartinę lyčių vaidmenų sampratą formavo ir etnokultūrinė arba kaimiškoji tradicija, nemažą įtaką turėjo ir teologinis lyčių sampratos modelis (Trinkūnienė, Trinkūnas, 1999).

Tai, ką biologija pradeda, aplinka išryškina, teigia Myers (2000). Autoriaus nuomone, visuomenė kiekvieną mūsų priskiria vyro ar moters socialinei kategorijai. Neišvengiamas šio priskyrimo padarinys – ryškus lytinis tapatumas (suvokimas, kad esame vyras ar moteris). Mes taip pat tampame įvairiai lytiškai tipiški, t.y. kai kurie berniukai daugiau už kitus turi tradicinių vyriškųjų bruožų ir interesų, o kai kurios mergaitės daugiau už kitas tampa išskirtinai moteriškos.

Vaikai perima suaugusiųjų lūkesčius jų elgesio atžvilgiu; šio „perėmimo“ proceso –

socializacijos – metu mokomasi „tinkamo“ lyčiai elgesio (Karūžaitė, 2000). Namuose įgyjamos žinios, sukurtos socialinėje kultūroje, atlieka svarbų vaidmenį vaikų lyčių vaidmenų socializacijoje (Yaqin, 2002). Autoriaus nuomone, šeima šias žinias ne tik perduoda vaikams vaidmens stereotipus, kurie egzistuoja socialinėje kultūroje, bet ir sustiprina, įtvirtina tuos stereotipus visuomenėje.

Šį reiškinį pavadindama Juodaitytė (2003) pasitelkia terminą „lyties sąlygotas socialinis vaidmuo“, kuris apima visumą tų pažiūrų ir elgesio, kurio tikimasi iš asmens, priklausančio tam tikrai lyčiai tam tikroje visuomenėje. Cole (1996) tą patį reiškinį vadina „vaidmeniu pagal prigimtį“. Tačiau Paškaus (2003) nuomone, lyčių skirtybes sąlygoja ne prigimtis, o suvisuomeninimo (socializacijos) vyksmas. Anot Gazioglu (2008), žmonės ateina į šį pasaulį kaip vyras ar moteris, gyvenimai juos verčia prisiimti priskirtus šitoms dviems giminėms vaidmenis. Autoriaus nuomone, vaikai įgyja šiuos vaidmenis ir elgiasi pagal moterišką ar vyrišką struktūrą.

Palyginimas vyriško ir moteriško pašaukimo, besimokančio per imitaciją, labai svarbus vaikų socializacijos aspektas (Yaqin, 2002). Autorius teigia, jog profesiniai suaugusių vaidmenys suteikia vaikams stabus pamėgdžiojimui ir daro įtaką jų visą gyvenimą trunkantiems pasirinkimams.

Tad lyties supratimo formavimuisi didžiulę įtaką daro šeima. Nuo gimimo kūdikis pradeda mokytis suvokti savo lytį, nes nuo pačių pirmųjų dienų tėvai sąmoningai ar nesąmoningai elgiasi su mažyiais skirtingai, priklausomai nuo jų lyties (Karūžaitė, 2000). Jau ankstyvoje vaikystėje berniukai ir mergaitės pradedami auklėti skirtingai, diegiant jiems supratimą apie lyčių elgsenos skirtumus. Tradiciškai mergaitės skatinamos žaisti su lėlėmis, o berniukai su mašinomis ir kaladėlėmis; tačiau čia slypi pavojus neleisti atsiskleisti unikaliems augančio žmogaus sugebėjimams (Miškiniš, 1993). Giminės stereotipų perėmimas rodo, kad vaikai labai gabūs kultūros mokiniai, teigia Martin, Ruble (2004); jie greitai išmoksta skirstyti kategorijomis „mergaitės žaislai“ ir „berniuko žaislai“ bei atitinkamai elgtis. Įvairūs autoriai, tyrinėjantys suaugusiųjų ir vaikų pareigas, tenkančias jiems pagal lytį, pastebėjo, kad berniukai užsiimantys „mergaičių žaidimais“, labiau tikėtina bus kritikuojami tėvų, mokytojų, seserų, brolių, nei mergaitės, kurios gėrisi veiksmu ir daiktais, pažymėtais kaip „berniukams“ (Cahill, Adams, 1997, Martin, 1995). Myers (2000) teigia, kad net tada, kai šeima neskatina tradicinės lytinės tipizacijos, vaikai patys pasiskirsto į berniukų ir mergaičių pasaulius, kurių kiekvieną valdo taisyklės, apibrėžiančios, ką daro berniukai, ir ką daro mergaitės.

Šeimos narių savybės, jų autoritetas, bendruomenės papročiai ar visuomenėje vyraujantis požiūris, religinės nuostatos – tai požymiai įvairiais laikotarpiais įtvirtinę vienokią ar kitokią šeimos narių valdymo/paklusnumo modelį, kurio hierarchinės struktūros aukščiausioje

pakopėje esantis asmuo apibrėžiamas kaip šeimos galva (Krukauskienė, 1999). Istoriškai moteris šeimos galvos vaidmenį dažniausiai gaudavo netekusi vyro.

Anot Razumnikovos (2005), tipiškas vyriškas atvaizdas apima kompleksą bruožų, kurie siejasi su profesine kompetencija, racionaliū mąstymu ir aktyviu gyvenimo būdu. Tuo tarpu moteriškas įvaizdis siejamas su socialinių ir bendravimo įgūdžiais, šiluma ir emocine parama. Vaikystėje socializacija pagal lytį pasireiškia tokių darbų pasiskirstymu, kurį lemia visuomenės labiausiai pageidaujamos moterų ir vyrų skirtingos fizinės ir psichinės savybės (Juodaitytė, 2003). Socialiniai lyčių vaidmenys iš esmės atspindi visuomenės lūkesčius: daugelyje šalių mergaitės orientuojamos į šeimą, vaikų auginimą ir namų ruošą, o berniukai – į fizinį, vadovaujantį ir intelektualinį darbą (Merkys, Purvaneckienė, Ruškus, Kazlauskaitė, 2001). Lyčių vaidmens, vyro ir moters, tapatumas lemiamas ir formuojamas auklėjant bei per lyčių vaidmenų stereotipus (Razumnikova, 2005). Autorė teigia, kad nepaisant skelbiamų „lygių galimybių“, atėjus metui pasirinkti specialybę, vyrai ir moterys renkasi stereotipiškai „moteriškas“ ir „vyriškas“ profesijas.

Jovaišos (1994) teigimu, tendencija iškelti vienos lyties reikšmę gyvenime ir menkinti kitos lyties atstovą kuria klaidingas nuostatas; pvz., nuostatos, kokie darbai vyriški, o kokie – moteriški, daro žmones infantiliai priklausomus vieną nuo kito (Jovaiša, 2001); darbų skirstymas į vyriškus ir moteriškus – kultūrinių stereotipų išraiška. Šeimoje mergaitės ir berniukai mokosi įvairių tradiciškai lytims priskiriamų darbų (pvz., mergaitės – mezgimo, kulinarijos ir kt., berniukai – namų ūkio darbų); tačiau, pasak Jovaišos (2001), svarbiausia – ugdyti pagarbos, pagalbos, švelnumo, draugystės, vienas kito tausojimo, orumo jausmus, teisingą požiūrį į vyrą ir moterį kaip į lygiateisius gyvenimo partnerius. Reingardienės, Tereškino, Zdanevičiaus (2005) teigimu, „populiarėjančios vyriškumo studijos atskleidžia, kad šiandieninėje visuomenėje vyrų vaidmuo šeimos gyvenime, o ypač vaikų priežiūroje tampa reikšmingesne vyriškos savirealizacijos dalimi, nei bet kada anksčiau“.

Dėl vaiko socializacijos, pasitelkus vaidmenis, jis tampa socialus, t.y. „socialine visuomenės dalimi“ (Andrejeva, 1998). Juodaitytė (2003) išskiria du vaidmenų mokymosi procesus: 1) vaikui būtina išmokyti atlikti pareigas ir realizuoti savo teises, atitinkančias vaidmenį; 2) įgyti nuostatas, veiklą ir siekius, atitinkančius šį vaidmenį.

Auklėdami vaikus, tėvai kartu turėtų analizuoti ir gilintis į save, į vienas kitą, analizuoti savo santykius, kad vaikas nepastebėtų nepageidautinų jų savybių ir neišmuktų jų. Šeimoje, kurioje žmona ir vyras rodo pasitikėjimą, pagarbą, meilę vienas kitam, gerai sutaria, ugdomas vaikų pasitikėjimas žmonėmis, adekvatus požiūris į vyro ir moters santykius. Auklėjant vaiką savo pavyzdžiu daugiau pasiekama, negu moralizuojant. Įvairūs mokslininkai beveik vieningai teigia, kad vaikai, augę darniose šeimose, yra kalbesni, drąsesni, lengviau bendrauja, kuria

darnias šeimas; tėvų pavyzdys – svarbiausia garantija, kad suaugę vaikai kurs darnias šeimas, teigia Jovaiša (2001). Autoriaus nuomone, vaikų rengimą šeimos gyvenimui sąlygoja du veiksniai: šeimos santykių stilius ir specialios auklėjimo priemonės. Prie specialiųjų priemonių autorius priskiria šias: berniukų ir mergaičių tinkamų, partnerystės santykių formavimas; lytinis švietimas ir auklėjimas ir kt. Taigi, neatsiejama rengimo šeimos gyvenimui dalis – lytinis švietimas. Tačiau tai tik vienas iš lyčių socializacijos aspektų.

Pasak Hallahan, Kauffman (2003), šeima, vaikų socializacija ir auklėjimas šeimoje labiausiai lemia sutrikusio intelekto asmenų sėkmingą integraciją ir adaptaciją bendruomenėje.

1.2.3. Sutrikusio intelekto vaikų socializacijos ypatumai. Amžių sandūroje Lietuvos, kaip ir daugelio kitų šalių, visuomenei būdingos tam tikros socialinės problemos; visuomenė diferencijuojasi pagal pajamas ir turta, daugėja nedarbo ir nusikaltimų, gausėja narkomanų, išmaldos prašančiųjų ir vadinamųjų „šiukšlyno žmonių“, ryškėja ir neįgaliųjų socialinio statuso ambivalentiškumas – šios ir kitos socialinės problemos tampa Lietuvos kasdienybe (Ruškus, 2002).

„Intelektas - protas, sugebėjimas mokytis ir išmokti, susivokti naujose situacijose, atskleisti reiškinių ryšius“ (Augis ir kt., 1993). Intelektu sutrikimai (įvairaus laipsnio protinis atsilikimas) pasireiškia negrįžtamu pažintinės veiklos (ypač mąstymo), valios, emocijų neišsivystymu, fizinėmis negalėmis, teigia Elijošienė (2003). Ruškus (2002) kaip vieną iš galimų socialinės atskirties rizikos veiksnių pažymi fizinę ir intelekto negalę. Asmens skirtingumas, kitoniškumas (išvaizdos gebėjimų, polinkių, asmenybės savybių, savito gyvenimo būdo ir kt.) sudaro prielaidas formuotis socialinei atskirčiai. Tačiau, pasak Daulenskienės (2003), šiandien atmetamas teiginys, kad protinis atsilikimas neturi tendencijos nei progresuoti nei regresuoti; šis reiškinys dinamiškas ir apie vaikus tikslinga kalbėti ne kaip apie protiškai atsilikusius, o kaip apie protiškai atsiliekančius, kurių gyvenimo perspektyva priklauso nuo intelekto sutrikimo priežasčių, jų poveikio laiko bei intensyvumo. Daugelio tyrimų duomenimis, asmens socialiniam funkcionavimui, socialinės adaptacijos ribotumams įvairiose srityse (komunikacijos, savęs priežiūros, šeimos ir socialinio gyvenimo, kryptingumo, laisvalaikio, darbo ir kt.), turi įtakos ne tik intelekto negalės (Hallahan, Kauffman, 2003; Daulenskienė, 2003; Elijošienė, 2003 ir kt.), bet ir socialinės aplinkos poveikiai, pasireiškiantys tiek per nuostatas į negalę, neįgaliuosius (Kaffemanienė, 2001; Legkauskas, Jurevičienė, Gudonis, 2007; Radzevičienė, Gudonis, Juodraitis, 2007), tiek per neįgaliųjų socialinių gebėjimų ugdymą, įgalinantį juos socialiai visaverčiam dalyvavimui šeimos ir visuomenės gyvenime (Ruškus, Mažeikis, 2007; Vaičekauskaitė, 2005 ir kt.).

Specialiojoje literatūroje intelekto sutrikimas apibūdinamas kaip „protinių sugebėjimų nukrypimas nuo normos, sukeltas elgesio, emocijų bei socialinio prisitaikymo sutrikimų“ (Bagdonas, 1995). Ryškiausias intelekto sutrikimo bruožas – mąstymo nevisavertiškumas, egocentrisnis konkretus mąstymas. Negalėdami dėl mąstymo ypatumų prognozuoti, suvokti reiškinį priežastingumo, nuoseklumo ir rezultato, jie nepajėgia sudaryti savo veiklos plano tikslui siekti. Mąstymo ir valingos veiklos nevisavertiškumas yra pagrindiniai protinę negalią turinčių asmenų psichikos bruožai, kurie turi įtakos jų socializacijos procesui (Prasauskienė, 2003).

Bildt ir kt. (2005) mano, kad socialinių įgūdžių stoka – vienas iš esminių riboto ir nežymiai sutrikusio intelekto požymių. Autorių teigimu, socialinių įgūdžių lygmuo vaidina esminį vaidmenį sutrikusio intelekto asmenų adaptyvaus elgesio formavimuisi. Riboti socialiniai įgūdžiai pasireiškia socialinės sąveikos, komunikavimo įgūdžių, stereotipinės elgsenos srityse. Bildt ir kt. (2005) teigia, jog dėl asmenų su intelekto negale neadaptyvaus elgesio nemažai diskutuojama jau nuo 1980 m. Kyla nemažai nesutarimų dėl tokio elgesio ir socialinių įgūdžių stokos išryškėjimo apibrėžiant intelektinę negalę. Greenspan (1999) buvo turbūt pirmasis, kuris labiausiai pabrėžia socialinių įgūdžių stoką, apibrėždamas intelektinę negalę.

Pažintinės veiklos neišsivystymas – vienas svarbiausių protinio atsilikimo požymių, šių vaikų pasaulio pažinimas labai ribotas ir lėtas, mąstymui būdingas didelis inertiškumas, lėtumas, siaurumas, paviršutiniškumas, nekritiškumas (Daulenskienė, 2003; Elijošienė, 2003); menkai išsivysto kognityvinės emocijos, sudėtingai formuojasi aukštesnieji jausmai – gėrio ir blogio, pareigos, ištikimybės, užuojautos; savitas jų grožio suvokimas ir išgyvenimas labai priklauso nuo supančios aplinkos ir ugdymo, galimos netikėtos jų apraiškos (Daulenskienė, 2003). Specifiški šių vaikų suvokimo, mąstymo ypatumai, todėl specifiniais bruožais pasižymi ir šių vaikų ugdymo turinys; pagrindinis ugdymo uždavinys – suteikti mokiniams elementarių žinių ir įgūdžių, reikalingų gyvenime (Prasauskienė, 2003 ir kt.). Daniels, Stafford (2000) teigia, kad nors emocinė raida bei socialinių įgūdžių formavimasis priklauso nuo įgimtų galimybių, tačiau vaiko ir jį supančių žmonių sąveika nuo kūdikystės daug reikšmingesnė.

Greenspan, Granfield (1992) nuomone, protinį atsilikimą pirmiausiai apibūdina tai, ar asmuo geba atlikti tam tikrus svarbius socialinius vaidmenis (darbuotojo, draugo, kaimyno), o ne gebėjimas įsisavinti mokymosi užduotis; svarbiausia – asmens gebėjimas funkcionuoti visuomenėje. Protiškai atsilikę asmenys patiria įvairių socialinių problemų: jiems sunku susirasti draugų; jie susidaro blogą Aš vaizdą, dėl mažiausiai dviejų priežasčių. Pirmoji ta, kad daugelis, regis, nemoka palaikyti socialinių santykių su kitais žmonėmis. Antra, net ir stengdamiesi bendrauti su kitais, protiškai atsilikę asmenys gali pasielgti taip, kad jų bendraamžiai nuo jų nusigręš. <...> Idant protiškai atsilikę asmenys prisitaikytų gyventi bendruomenėje, jie turi įgyti

įvairių įgūdžių, dažniausiai iš pagalbos sau srities (Hallahan, Kauffman, 2003). Daniels, Stafford (2000) mano, kad tinkamai ugdant dauguma jų gali tapti pilnaverčiais visuomenės nariais. Šių vaikų, ypač turinčių protinę negalę, ugdymas neapsiriboja mokomaisiais dalykais; gerokai svarbiau – kasdieninių, buitinių gebėjimų ugdymas (Gevorgianienė, 2003). Mokymas – tik vienas iš svarbiausių ugdymo tikslų; antrasis – socializacija. Visiems protiškai atsilikusiems moksleiviams, nepriklausomai nuo jų atsilikimo lygio, būtina ugdyti mokymosi, pagalbos sau, gyvenimo bendruomenėje ir elementarius profesinius gebėjimus (Hallahan, Kauffman, 2003).

Anot Ruškaus (2002), visuomenė nesunkiai (bet nebūtinai adekvačiai) išvelgia žmogaus, turinčio protinę negalę, intelektinių galimybių ir su jomis susijusių gyvenimo sričių susiaurėjimą. Autorius teigia, kad nors visuomenė ir menkai žino apie žmones, turinčius protinę negalę, bet galima daryti prielaidą, kas esama tam tikrų vaizdinių (dažniausiai stereotipinių), susijusių su šių žmonių emocijomis ir išgyvenimais.

Daugelis specialistų teigia, kad intelekto sutrikimą turinčiųjų raida vyksta tais pačiais etapais, bet lėčiau, nei įprastos raidos individų. Priklausomai nuo sutrikimo laipsnio – nežymaus, vidutinio, žymaus ar labai žymaus – intelekto sutrikimą turintys individai gali išsiugdyti labai įvairių, bet neabejotinai menkesnių mokymosi, socialinių ir profesinių gebėjimų (Daniels, Stafford, 2000). Specialiojo ugdymo sistemos prioritetu tampa specialiųjų poreikių vaikų socializacija, kuri mokslininkų (Vaitkevičiaus, 1995; Bitino, 2004; Kvieskienės, 2003) apibūdinama kaip procesas ir rezultatas, kai aktyvių vaiko pastangų dėka įsisavinama socialinė patirtis, kurią jis perima aktyviai sąveikaudamas su aplinka, iš pradžių tik domėdamasis, vėliau ją stebėdamas, o dar vėliau tiesiogiai sąveikaudamas.

Asmenybės raidą sąlygoja ne vien prigimtis, bet ir nuolatinis dviejų šaltinių – šeimos ir visuomenės – tradicijų, vertybių, lūkesčių sąlytis ir dialogas. Šeimos vaidmuo ypač svarbus neįgaliems vaikams. Šiandien specialistai labiau linkę pripažinti teigiamą tėvų įtaką savo neįgalių vaikų raidai, negu anksčiau, teigia Hallahan, Kauffman (2003). Šeimos sistemų požiūris paremtas mintimi, jog visi šeimos nariai susiję tarpusavyje, taigi įvykiai, kurie veikia vieną šeimos narį, paveikia ir kitus. Juo daugiau ugdymo programose atsižvelgiama į šeimos narių tarpusavio santykius bei sąveikas, juo sėkmingiau jas galima įgyvendinti, teigia Hallahan, Kauffman (2003). Autorių nuomone, iš esmės visi šeimos teoretikai pripažįsta, kad nepriklausomai nuo to, koks konkretus požiūris taikomas dirbant su tėvais, pagrindinis veiksnys siekiant sėkmingai įgyvendinti programą yra tai, kaip tėvai ir specialistai geba dirbti drauge. Ugdymo programų reikalavimai paprastai neviršija tėvų galimybių ir patirties, o namų aplinka palanki terpė įtvirtinti tai, ko mokoma mokykloje; svarbu, kad ir mokykloje, ir namuose būtų taikomi tie patys darbo būdai, panašaus tipo skatinimai ir kt. (Gevorgianienė, 2003). Ruškaus (2002) nuomone, neįgaliųjų vaikų socializacijai svarbu pirmiausia palankus šeimos požiūris į

juos; jei jie būtų pripažinti pirmiausia pirminėje grupėje, šeimoje, tai padėtų jiems lengviau integruotis ir į antrinę, platesnę socialinę ir edukacinę aplinką, įgyti tam tikrą socialinę vietą ir vaidmenį.

Vaicekauskienė (2005) išskiria dvi socializacijos proceso kintamųjų grupes: 1) objektyvūs kintamieji, susiję su socialinės aplinkos sąlygomis ir asmens sąveika su jomis, t.y. veiklos sritys, socialinis tinklas, asmeninio pasirinkimo galimybės, institucinė aplinka; 2) subjektyvūs kintamieji, orientuoti į individualių poreikių tenkinimą ir emocinius ryšius, darančius įtaką socialinių santykių plėtrai, t.y. komunikacija, savarankiškumas, tapatumas.

Visi žmonės priklauso žmonių grupėms ir socialiniuose tinkluose užima tam tikrą vietą, atlieka tam tikrą vaidmenį (Ruškus, 2002). Būdami didesnės socialinės visumos dalis, žmonės sudaro bendriją. Autorius mano, jog sėkmingos socialinės integracijos pavyzdžiai – kai neįgalieji yra vertinami kaip visaverčiai žmonių bendrijos nariai.

***

Daugelis autorių apibūdindami šeimą, jos funkcijas akcentuoja, jog šeima – tai tėvų ir vaikų, visos šeimos buities, veiklos, gyvenimo bei elgesio deramas sutvarkymas. Šiame tyrime šeima nagrinėjama kaip institucija, realizuojanti vaikų lyčių socializacijos funkciją, perteikianti jiems tautos tradicijas, ugdanči šeimai ir lyčių vaidmenims šeimoje per šeimos narių tarpusavio pareigas, bendravimą, dvasinį ir psichologinį tarpusavio palaikymą, meilę ir pan.

Vaikų auklėjimas šeimoje – svarbiausia šeimos funkcija. Auklėti vaiką – tai reiškia tobulinti jo prigimtį, ugdyti vertybines nuostatas, dorinti asmenybę, konstruktyviai bendrauti su juo, ugdyti būsimą naujos šeimos kūrėją. Nuo auklėjimo šeimoje priklauso tiek lyčių vaidmenų suvokimas, tiek lytiškumo stereotipų formavimasis. Lyčių stereotipai egzistuoja visuomenėje. Šeimoje perteikiamos vyro bei moters vaidmenų sampratos, nuo pat gimimo formuojamas vaikų elgesys, auklėjant juos skirtingai pagal jų lytį. Be šeimos, vaiko auklėjimui, jo vertybių kūrimui turi įtakos kiti socializacijos institutai – mokykla, žiniasklaida. Žiniasklaidoje publikuojami straipsniai formuoja jaunimo elgseną ir suvokimą apie lyčių vaidmenis.

Taigi, lyčių socializaciją lemia sudėtinga įvairių veiksnių sąveika. Tikėtina, kad neįgaliųjų lyčių vaidmenų socializacija dar sudėtingesnė, ne tik dėl negalės pobūdžio ar laipsnio, bet ir dėl aplinkos veiksnių, dažniausiai ne itin palankių asmenims, turintiems specialiųjų poreikių.

Šio tyrimo teorinis pagrindas - lyčių socializacijos, lyčių vaidmenų ir lytiškumo stereotipų studijos (Jankauskaitė, Mackevičiūtė, 2005; Karužaitė, 2000; Mackevičiūtė, 2007 ir kt.), socialinio konstruktyvizmo (Berger, Luckmann, 1999) ir neįgaliųjų socialinio dalyvavimo (Ruškus, Mažeikis, 2007, ir kt.) teorijos. Neįgalieji, kaip ir visi žmonės, konstruoja įvairius savo

socialinius vaidmenis, taip pat ir lyčių vaidmenis, remdamiesi ir perimdami savo artimiausios aplinkos šeimos tradicijomis. Socialinio dalyvavimo/įgalinimo teorijos požiūriu, neįgalieji, kaip ir likusioji visuomenės dalis, turi teisę į visavertį, lygiavertį dalyvavimą visuomenės, o taip pat ir šeimos gyvenime. Sutrikusios intelektualinės raidos asmenims dėl būdingo jiems įtaigumo ir nekritiško mąstymo, gali būti sudėtinga susiorientuoti, pasirenkant ir konstruojant savo vaidmenis bei visavertį funkcionavimą visuomenėje, šeimoje.

2 skyrius. RIBOTO IR NEŽYMIAM SUSTRIKUSIO INTELEKTO MOKINIŲ LYČIŲ VAIDMENŲ ŠEIMOJE SUVOKIMO YPATUMAI

2.1. Tyrimo metodika

Tyrimui atlikti parengta pusiau uždaro tipo 16 klausimų anketa (6 klausimai uždaro, 10 klausimų pusiau uždaro tipo).

Sudarant anketą, buvo parengti tokie klausimai, kurie atspindėtų tradicinius visuomenės požiūrius į lytims priskiriamus bruožus ir vaidmenis, būtų suprantami riboto ir nežymiai sutrikusio intelekto moksleiviams bei atitiktų jų socialinę patirtį. Klausimai pateikti suprantamai, būtiškai, kad respondentams nekiltų jokių neaiškumų.

Anketą sudaro tokie blokai: 1) demografinis (duomenys apie tyrimo dalyvius – lytis, amžius, klasė, šeimos sudėtis, gyvenama vietovė); 2) klausimų blokas, skirtas tirti mokinių lyčių vaidmenų šeimoje suvokimą (tėvų, vaikų pareigos šeimoje; svarbiausias savybes, kurias mokiniai priskiria berniukams, vyrams, ir kurias mergaitėms, moterims; mokinių nuomones apie tėvų taikomus berniukų ir mergaičių auklėjimo metodus šeimoje).

Prieš apklausą praveistas instruktažas, kaip pildyti anketas. Sunkiau suprantami žodžiai, teiginiai mokiniams buvo paaiškinami, jiems suteikta individuali pagalba.

Apklausti moksleivius padėjo mokyklų specialieji ir socialiniai pedagogai. Pirmas tyrimo etapas vyko nuo 2007 m. vasario 22 d. iki kovo 30 d. Antras etapas - 2008 m. spalio – gruodžio mėn. Mokiniai išdalinta: 2007 m. 110 anketų, sugrįžo 102, t.y. 92,7%; 2008 m. 100 anketų, sugrįžo 92, t.y. 92%.

Empiriniai duomenys apdoroti kompiuterine SPSS 11.0 programa, atlikta tyrimo duomenų kiekybinė analizė taikant deskriptyvinę statistiką – procentinių dažnių, t-Testas (Levene Testas - Levene's Test for Equality of Variances, kai p-reikšmė mažesnė už 0,05; pasikliautinis intervalas 95%) – palyginimui kintamųjų, stebimų nepriklausomose imtyse, t.y. a) merginų, b) vaikinų; ir c) riboto, d) nežymiai sutrikusio intelekto mokinių grupėse; alfa faktorinę analizę (tikrintas skalės tinkamumas alfa faktorinei analizei (reliability analysis–scale (alpha), atlikti KMO, Barlett testai, Varimax rotacija). Tyrimo duomenys grafiškai apipavidalinti kompiuterine programa Microsoft Office Excel.

2.2. Tyrimo dalyviai

Tyrimą atlikti pasirinkti 12 – 17 metų riboto ir nežymiai sutrikusio intelekto mokiniai. Tokio amžiaus mokiniai tyrimui pasirinkti todėl, kad šiame amžiaus tarpsnyje moksleiviai jau

turi susiformavusius vaizdinius apie šeimą ir lyčių vaidmenis šeimoje.

Tyrimas atliktas Joniškio rajono Gataučių, Rudiškių, Kriukų, Mindaugių, Gasčiūnų pagrindinėse mokyklose, Žagarės specialiojoje mokykloje bei Joniškio „Saulės“ vidurinėje mokykloje, Mato Slančiausko, Aušros gimnazijose, Joniškio Jaunimo mokykloje; Šiaulių Dainų, Šalkauskio vidurinėse mokyklose, Romuvos, Ragainės, Zoknių pagrindinėse mokyklose, J. Laužiko ir Ringuvos specialiosiose mokyklose, Šiaulių specialiojo ugdymo centre.

Iš viso apklausti 194 moksleiviai (89 mergaitės, 105 – berniukai). Duomenys apie apklausos dalyvius pateikiami 1 lentelėje.

1 lentelė

Duomenys apie apklausos dalyvius (sk.)

Tyrimo dalyviai	Merginos	Vaikinai
	89	105
Iš viso	194	
Iš jų:		
Riboto intelekto	35	53
Iš viso	88	
Nežymiai sutrikusio intelekto	54	52
Iš viso	106	

Apklausta 106 nežymiai protiškai atsilikę (54 merginos, 52 vaikinai) ir 88 riboto intelekto mokiniai (35 merginos, 53 vaikinai).

2 lentelėje – apklausoje dalyvavusių mokinių pateikti duomenys apie jų šeimos sudėtį.

2 lentelė

Mokinių šeimos sudėtis

Šeimos sudėtis	Dažnis		Procentai, %	
	M*	V**	M*	V**
Pilna šeima	42	44	21,6	22,7
Nepilna šeima	12	9	6,2	4,6
Dvi kartos šeimoje	7	11	3,6	5,7
Pilna šeima ir vienas iš senelių	11	16	5,7	8,2
Nepilna šeima ir senelis (-iai)	10	15	5,2	7,7
Vaiką (-us) globoja seneliai	6	10	3,1	5,2
Neatsakė	1	-	0,5	-

*M – merginų atsakymai; **V – vaikų atsakymai.

Anketoje pateikti klausimai, kuriais siekta išsiaiškinti respondentų šeimose gyvenančių žmonių skaičių. Beveik pusė visų apklaustųjų mokinių gyvena pilnose šeimose, t.y. kartu gyvena abu tėvai ir/ar brolis (broliai), sesuo (seserys). Beveik 11% respondentų gyvena nepilnose šeimose, neturi vieno iš tėvų. Likusiųjų šeimos įvairios, pvz., vienos iš jų gyvena dvi kartos – pilna šeima (tėvai, vaikai) ir seneliai; kitos yra nepilnos šeimos, kuriose gyvena vienas iš senelių. 16 mokinių auga globojami senelių.

Ketvirtadalis respondentų nurodo, kad jų tėvai augina du vaikus, beveik po 20% šeimų auga vienas arba trys vaikai. Per pusę mažiau mokinių nurodo, kad šeimoje auga keturiese. Panašus skaičius mokinių teigia, jog šeimoje auga penki, šeši, septyni ir aštuoni vaikai. Ir net trys mokiniai nurodė, kad be jų šeimoje auga dar vienuolika vaikų.

Šeima, kurioje gyvena asmenys įregistravę santuoką, mūsų visuomenėje laikoma pilnaverte, o tokioje šeimoje augantys vaikai laikomi augančiais normalioje šeimoje. Juozeliūnienė (2003) analizuodama šeimos sampratą, atskleidė, kad keičiantis moters vaidmeniui ne tik šeimoje, bet ir visoje visuomenėje, šeima įgauna kitokį atspalvį. Autorė teigia, jog šiuolaikinė visuomenė jau nebesmerkia nepilnų (t.y. moters ir vaiko šeimų, vis dažniau poros gyvena nesusituokusios, o jų vaikai nelaikomi augančiais nenormaliose šeimose). Tokiose šeimose ypač kenčia berniukai, kuriems tėvas vyriškumo, tvirtumo, valingumo, jėgos etalonas (Miškinis, 1993). Motina paprastai būna moteriškumo pavyzdys dukteriai.

2.3. Mokinių nuomonė apie vyrų ir moterų vaidmenis šeimoje

Atliekant šį tyrimą, siekta nustatyti, kaip riboto intelekto ir nežymiai protiškai atsilikę mokiniai suvokia tėvų, vaikų pareigas šeimoje, svarbiausias berniukų (vyrų) ir mergaičių (moterų) savybes.

Mokinių supratimas apie vyrų ir moterų vaidmenis šeimoje tirtas, pateikiant klausimus apie pareigas šeimoje (kas turi dirbti įvairius darbus šeimoje: mama, tėtis, abu tėvai, ar tas, kuris geriau moka kuriuos nors darbus). Apklausos duomenys pateikiami 3 lentelėje.

3 lentelė

Mokinių nuomonė apie tėvų pareigas šeimoje, %

Pareigos	Mama		Tėtis		Abu tėvai		Tas, kuris geriau moka	
	M*	V**	M	V	M	V	M	V
Ruošti valgi	65,2	72,6	1,1	1,9	24,7	18,1	9,0	7,6
Uždirbti pinigų šeimai	6,8	3,8	34,1	44,2	55,7	47,1	3,4	4,8
Pjauti žolę	6,9	2,0	74,7	67,0	14,9	17,0	3,4	14,0
Šerti gyvulius	27,6	17,5	35,6	37,1	29,9	29,9	6,9	15,5
Sodinti gėles	94,4	82,2	1,1	4,0	3,4	8,9	1,1	5,0
Megzti kojines	90,7	82,8	1,2	3,0	5,8	6,1	2,3	8,1
Vairuoti	14,0	5,9	43,0	50,0	34,9	38,2	8,1	5,9
Pirkti maistą	47,1	41,7	3,4	4,9	42,5	51,5	6,9	1,9
Prižiūrėti vaikus	39,5	43,7	2,3	4,9	52,3	48,5	5,8	2,9
Ravėti	64,7	53,5	1,2	5,0	28,2	33,7	5,9	7,9
Padėti vaikams mokytis	31,8	33,3	3,5	7,8	51,8	40,2	12,9	18,6
Plauti indus	64,7	61,5	5,9	6,7	21,2	25,0	8,2	6,7
Remontuoti mašiną	5,7	3,9	86,2	86,4	6,9	4,9	1,1	4,9
Taisyti elektros jungiklius	4,8	1,0	85,7	88,1	8,3	5,0	1,2	5,9
Įsiūti sagą	83,7	82,4	4,7	2,0	8,1	8,8	3,5	6,9

* M – merginų atsakymai; **V – vaikų atsakymai.

Didžioji dalis respondentų teigia, kad valgio gaminimas, gėlių sodinimas, mezgimas, siuvimas, ravėjimas – mamos pareigos; o žolės pjovimas, automobilio remontas bei elektros jungtukų taisymas – tėčio pareigos. Pusė respondentų tėčio pareigoms priskiria ir vairavimą. Ir tik nedidelė dalis vaikinių ir merginų mano, jog tai galėtų būti mamos pareiga.

Didesnė dalis apklaustųjų teigia, kad uždirbti pinigų šeimai turėtų abu tėvai. Tik truputį mažiau mokinių mano, jog tai tėčio pareiga. Taip pat jie teigia, kad pirkti maistą, prižiūrėti vaikus ir padėti jiems mokytis turėtų abu tėvai.

Apklaustos rezultatai rodo, kad šeimose vyrauja darbų pasidalinimas. Didžioji dalis apklaustųjų vaikinių ir merginų pareigas priskiria vien tėčiui ar vien mamai. Ir tik nedidelę dalį pareigų jie priskiria abiem tėvams.

Statistiškai reikšmingų atsakymų skirtumų nei pagal atsakiusių lytį, nei pagal negalės laipsnį nenustatyta (t-Testas nepriklausomoms imtims).

Šie rezultatai rodo, kad šeimose, kuriose gyvena respondentai, darbai vis dėlto skirstomi į vyriškus ir moteriškus. Tiek merginos, tiek vaikinai daugumą pareigų priskyrė mamai, o mažiau – tėčiui. Panašius duomenis pateikė Navaitis (1990). Autoriaus teigimu, išryškėjo keli požūriai, kurių svarbiausiais galima laikyti: 1) tradicinį, kuris puoselėja nusistovėjusį moteriškumo įvaizdį, siekia sustiprinti šeimą gražinant moterį į šeimą, ir 2) feministinį, kuris pabrėžia moters kaip asmenybės tobulėjimą, saviraišką, lygių vyro ir moters galimybių akcentavimą, siekia keisti stereotipinį moteriškumo įvaizdį ir ieško naujų moters tapatumo reikšmių. Navaičio (1990), kaip ir šio tyrimo rezultatai rodo, kad šiandieninėje visuomenėje moters ir vyro vaidmenų šeimoje ir visuomenėje santykio problema tampa vis aktualesne.

Mokiniams pateikėme klausimų, kuriais siekėme išsiaiškinti respondentų nuomonę apie tai, kas svarbiausia vyrams ir moterims, t.y. vyrų ir moterų vertybes. Mokinių atsakymai pateikiami 4 lentelėje.

4 lentelė

Mokinių nuomonė apie tėvų vertybes, %

Vertybės	Moteriai		Vyru		Abiems	
	M*	V**	M	V	M	V
Darbas	2,2	7,8	27,0	42,2	70,8	50,0
Šeima, vaikai	34,8	32,4	4,5	7,8	60,7	59,8
Laisvalaikis	21,6	10,1	11,4	20,2	67,0	69,7
Draugai	12,6	3,0	20,7	38,0	66,7	59,0
Meilė	23,9	23,8	4,5	6,9	71,6	69,3
Sveikata	11,6	15,8	3,5	8,9	84,9	75,2
Santarvė	13,8	14,1	5,7	5,1	80,5	80,8

*M – merginų atsakymai; **V – vaikinių atsakymai.

Stankūnienė (1997) išskiria tokias pagrindines vertybes, kurios pripažintos šeimoje: vaikai; abipusė pagarba ir parama; ištikimybė; supratimas ir tolerancija; bendri interesai; buitinių

rūpesčių pasidalijimas; pakankamos pajamos; lygi šeimos narių padėtis visuomenėje; geros būsto sąlygos; tapatūs religiniai įsitikinimai; politinių požiūrių šeimoje artumas.

Šio tyrimo duomenimis, didžioji dalis respondentų mano, kad visos šios vertybės svarbios tiek vyrams, tiek moterims. Pusė apklaustų vaikinų mano, jog darbas didžiausia vertybė ir vyrams, ir moterims, o truputį mažiau jų teigia, kad ši vertybė svarbi tik vyrams. Nors didelė dalis respondentų teigia, kad šeima ir vaikai – abiem lytims svarbi vertybė, bet truputį mažesnė apklaustųjų dalis mano, jog tai tik moterims svarbi vertybė. Daugumos nuomone, šeima, vaikai, santarvė, kaip ir kiti dalykai svarbūs, tiek vyrams, tiek moterims.

Respondentams buvo pateiktas klausimas, kurios, jų nuomone, savybės svarbesnės merginoms, o kurios – vaikinams. Atsakymų procentinių dažnių lentelė pateikiama 2 priedo 1 lentelėje. Statistinės analizės (alfa faktorinė analizė) duomenys pateikiami 5 lentelėje.

5 lentelė

Mokinių nuomonė apie savybes, svarbias vaikinams ir merginoms

(N = 161; $\alpha=0,935$; KMO – 0,924; p = 0,000)

Struktūriniai komponentai ir testo žingsniai	L	%	r/itt
<i>Universalios savybės, svarbios ir vyrams, ir moterims</i>			
Pasiukojimas	0,658	49,7	0,514
Drąsa	0,577		0,523
Atjauta	0,534		0,652
Mandagumas	0,613	19,7	0,669
Klusnumas	0,589		0,610
Atsakomybė	0,587		0,623
Ryžtingumas	0,567		0,675
Sąžiningumas	0,567		0,652
Protingumas	0,552		0,602
Atkaklumas	0,551		0,681
<i>Tradiciškai moterims priskiriamos savybės</i>			
Jausmingumas	0,763	36,3	0,623
Švelnumas	0,692		0,667
Drovumas	0,656		0,540
Kuklumas	0,626		0,577
Grožis	0,589		0,570

Dauguma respondentų mano, jog *jausmingumas, švelnumas, drovumas, kuklumas, grožis* – tik merginoms svarbios savybės. Tačiau daugumą kitų savybių respondentai laiko universaliomis, reikšmingomis abiem lytims.

Lyginant atsakymus pagal atsakiusių lytį, pastebėta, kad merginos daugumą savybių mano esant svarbiomis ir merginoms, ir vaikinams: *pasiukojimas, sąžiningumas, kantrumas, atsakomybė, pasitikėjimas savo jėgomis, pareigingumas, ryžtingumas, nuolaidumas, atkaklumas, klusnumas*. Sutampa respondentų nuomonė, kad *pagarba kitam ir savigarba, mandagumas, protingumas ir savarankiškumas* – svarbios abiem lytims. Tik viena mergina ir devyni vaikinai mano, kad grožis svarbus ir vaikinams. Trims vaikinams atrodo, jog vaikinams svarbi savybė – savarankiškumas, penki – protingumas ir klusnumas.

Statistiškai reikšmingi (t-Testas nepriklausomoms imtims; kai p-reikšmė mažesnė už 0,05) merginų ir vaikinų atsakymų skirtumai nustatyti tik tokių lytims priskiriamų savybių atžvilgiu: klusnumas (t=2,93; p=0,003); pagarba kitam ir savipagarba (t=2,69; p=0,007); savarankiškumas (t=2,45; p=0,015); ryžtingumas (t=2,43; p=0,015); atsakomybė (t=2,47; p=0,014); sąžiningumas (t=2,43; p= 0,015); pasiaukojimas (t= 2,40; p=0,017). Lyginant riboto ir nežymiai sutrikusio intelekto mokinių grupių atsakymus, statistikai reikšmingi skirtumai nustatyti tokių lytims priskiriamų savybių atžvilgiu: pasitikėjimas savo jėgomis (t=3,07; p=0,002); pareigingumas (t=2,89; p=0,004); jausmingumas (t=2,12; p=0,035). Taigi, galima teigti, kad daugelį savybių tyrimo dalyviai, nepriklausomai nuo jų lyties ir negalės laipsnio stereotipiškai priskiria vienai kuriai nors lyčiai.

Atliktas panašus tyrimas², kuriuo nustatyta, kad tarp 20 vertinamų savybių, labiau vyriškoms priskiriamas tik agresyvumas, o labiau moteriškoms priskiriama: jausmingumas, plepumas, kantrumas ir meilumas. Penkiolika iš dvidešimties vertinamų savybių, respondentų manymu, tinka ir vyrams, ir moterims. Tačiau tyrimo ataskaitoje pažymima, kad nei viena iš savybių nėra visiškai universali abiejų lyčių atžvilgiu. Vienos savybės turi tendenciją būti priskiriamos vyrams (drąsumas, ambicingumas, karjeros siekimas, ryžtingumas, savarankiškumas, pasitikėjimas savimi, dalykiškumas ir pan.), kitos - moterims (kūrybiškumas, tolerantiškumas, savikritika); universaliomis laikomos savybės – protingumas, sąžiningumas ir profesionalumas.

Anketoje mokinių prašyta apibūdinti jiems patiems būdingas savybes. Respondentai į šį atvirą klausimą pateikė nemažai juos apibūdinančių savybių, kai kurie net po kelias. Todėl atsakymai buvo apibendrinti. Respondentų atsakymai pateikti 6 lentelėje.

6 lentelė

Savybės, kurias mokiniai priskiria sau, sk. ir %

Savybės		Lytis		Iš viso
		M*	V**	
Moralinės savybės	sk.	26	26	52
	%	34,7	32,9	33,8
Emocinės savybės	sk.	20	14	34
	%	26,7	17,7	22,1
Intelektinės savybės	sk.	5	6	11
	%	6,7	7,6	7,1
Fizinės savybės	sk.	9	10	19
	%	12,0	12,7	12,3

² Baltijos tyrimai (2003). *Lietuvos gyventojų apklausa: moterys ir politika*. Tyrimo ataskaita. Vilnius: Lygių galimybių plėtros centras. http://www.gap.lt/tyrimai/moterys_ir_politika (Žiūrėta 2009 05 17).

6 lentelės tęsinys

Elgesio savybės	sk.	9	15	24
	%	12,0	19,0	15,6
Neigiamos moralinės savybės	sk.	4	1	5
	%	5,3	1,3	3,2
Neigiamos intelektinės savybės	sk.	-	1	1
	%		1,3	0,6
Neigiamos elgesio savybės	sk.	2	6	8
	%	2,7	7,6	5,2
Neatsakė	sk.	14	26	40
	%	7,2	13,4	20,6
Iš viso	sk.	89	105	194
	%	45,9	54,9	100,0

*M – merginų atsakymai; **V – vaikinių atsakymai

Moralinėms savybėms priskirtos: vaikinių atsakymai – sąžiningas, geras, nekonfliktiškas, nuoširdus, tvarkingas, paslaugus, darbštus; merginų – gera, mandagi, paslaugi, rūpestinga, nuoširdi, pareiginga.

Emocinės savybės: vaikinių atsakymai – ryžtingas, draugiškas, jausmingas, dėmesingas; merginų – kantri, linksma, švelni, jausminga, drovi, draugiška, atlaidi, nervinga, ryžtinga, kukli, atjaučianti. Intelektinės savybės: vaikinių nurodytos – mėgstantis knygas ir muziką, protingas, o merginų – protinga.

Fizinėms savybėms priskirti atsakymai: vaikinių – stiprus, gražus; merginų – graži.

Elgesio savybės: vaikinių – drąsus, ne „naglas“, mandagus, savarankiškas, azartiškas, „kietas“, visapusiškas; merginų – miela, savarankiška, drąsi, atkakli, tvarkinga, bendraujanti, komunikabili.

Neigiamos intelektinės savybės – vaikinių atsakymai – kvailas; merginos sau tokių savybių nepriskyrė; neigiamos elgesio savybės: vaikinai – išdykęs; merginos – akiplėša, išdykusi.

Apibūdindamos save, dauguma respondenčių sau priskyrė daugiau mažiau tas pačias savybes, kurios, jų manymu, svarbios merginoms arba abiems lytims, nors buvo ir tokių merginų, kurios sau pritaikė savybes, jų nuomone, svarbias vaikinams: drąsą, ryžtingumą. Dauguma vaikinių taip pat sau priskyrė savybes, kurios, jų manymu, svarbios vaikinams. Keli vaikinai sau priskyrė savybes, kurias prieš tai teigė esant būdingomis merginoms – tai grožis, švelnumas.

Palyginti respondentų atsakymai atsižvelgiant ne tik į lytį bet ir į raidos sutrikimą (2 priedas 2 lentelė). Dvigubai daugiau riboto intelekto merginų sau priskiria teigiamas moralines savybes nei nežymiai sutrikusio intelekto merginos; pastarosios dažniau sau priskyrė teigiamų emocinių savybių. Tuo tarpu riboto ir nežymiai sutrikusio intelekto berniukų atsakymai gana panašūs. Tik keliais procentais daugiau riboto, nei nežymiai sutrikusio intelekto berniukų sau

priskyrė teigiamas moralines ir elgesio savybes. Truputį daugiau nežymiai protiškai atsilikusių berniukų sau priskyrė teigiamas emocines savybes.

Tyrimas rodo, kad didžioji dalis respondentų sau taiko visuomenėje lytims priskiriamų bruožų stereotipus.

Tirta, kokias profesijas norėtų pasirinkti vaikinai ir merginos. Atsakymai į šiuos klausimus turėtų parodyti, ar tyrimo dalyviai rinktųsi tradiciškai moteriškas ir tradiciškai vyriškas profesijas. Atsakymų procentinių dažnių lentelė pateikiama 2 priedo 3 lentelėje.

Daugiausia respondenčių nurodė, kad norėtų įgyti mokytojos specialybę. Truputį mažiau merginų norėtų būti kirpėjomis, gydytojomis, manekenėmis, slaugytojomis, siuvėjomis. Kai kurios merginos nurodė, kad norėtų būti archeologėmis, barmenėmis ar padavėjomis, verslo vadybininkėmis, virėjomis, vairuotojomis, skrydžių palydovėmis. Viena respondentė nurodė, kad norėtų vienu metu būti kirpėja ir dainininkė. Trys respondentės baigusios mokyklą norėtų būti namų šeimininkėmis, viena teigia, kad ją išlaikys tėvai arba vyras. Šešios merginos dar neapsisprendė, kokios specialybės norėtų.

Daugiausiai vaikinų norėtų dirbti statybininkais. Truputį mažiau respondentų norėtų būti sportininkais, lakūnais, ūkininkais, ugniagesiais, veterinarijos gydytojais, policininkais. Likusieji vaikinai nurodo, kad norėtų būti kirpėjais, vairuotojais, mokytojais, batsiuviais, karininkais, prekybininkais, verslininkais, gydytojais, lenktynininkais. Vienas nurodo, kad norėtų gaminti žaislus. Du respondentai baigę mokyklą greičiausiai užsiims nelegalia veikla. Dvylika vaikinų dar neapsisprendė, kuo norėtų būti ir kokioje srityje galėtų dirbti pabaigę mokyklą.

Merginos, baigusios mokyklą, norėtų pasirinkti tokias specialybes, kurios reikalauja turėti tokias savybes kaip grožis, švelnumas, atsakomybė, savarankiškumas, pagarba kitiems ir savigarba ir kitų savybių, kurias jos įvertino, kaip svarbesnes mergaitėms. Vaikinai rinktųsi specialybes, kurios reikalauja ne tik tokių savybių, kurias jie įvertino kaip svarbesnes vaikinams (drąsa, pasiaukojimas, pasitikėjimas savo jėgomis, ryžtingumas), bet ir tokių, kaip protingumas, savarankiškumas, pareigingumas, švelnumas.

Vis dėlto daugiausia merginų, baigusios mokyklą, rinktųsi tradiciškai moteriškomis laikomas profesijas – mokytojos ir kirpėjos; likusios respondentės renkasi profesijas, kurios reikalauja švelnumo, grožio, sąžiningumo ir kt. Tačiau dvi respondentės teigė, kad baigusios mokyklą norėtų įgyti profesijas, reikalaujančias pasitikėjimo savimi, drąsos, ryžto, apsukrumo – žirgų trenerė, vairuotoja. Dalis merginų (11,7%) dar neapsisprendė, kuo norėtų būti baigusios mokyklą.

Kaip ir merginos, didžioji dalis vaikinų taip pat renkasi tradiciškai, jų lyčiai priskiriamas, t.y. vyriškas profesijas. Dauguma respondentų baigę mokyklą norėtų pasirinkti statybininko profesiją. Tai profesija, kuri reikalauja pasitikėjimo savimi, drąsos, fizinės jėgos,

kantrumo, ištvėringumo. Likusieji taip pat linkę rinktis profesijas, reikalaujančias savybių, kurias respondentai priskiria kaip svarbias vaikinams. Du respondentai mieliau dirbtų darbus, kurie reikalauja daugiau moterims priskiriamų savybių – kirpėjas, mokytojas. Truputį daugiau vaikinių (28,6%) nei merginų dar neapsisprendė kuo norėtų būti baigę mokyklą.

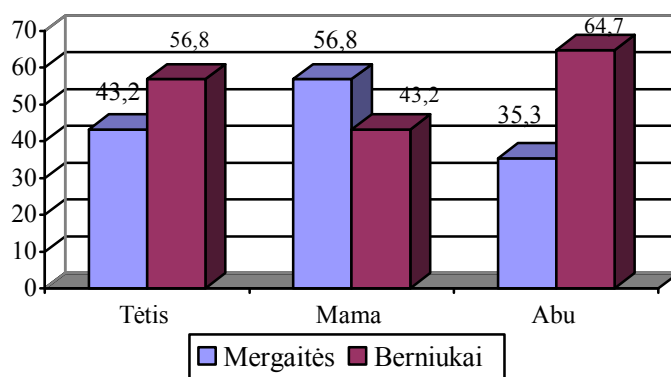
Panašūs ir kitų tyrimų rezultatai, pvz., Jonaitienės (2007) tyrimas, kuriuo siekta nustatyti nežymiai sutrikusio intelekto mokinių požiūrį į profesiją (lyčių aspektu).

Šidlauskienė, Eitutytė (2004) apžvelgusios įvairių šalių gyventojų profesijų pasirinkimą pagal lytį, pastebėjo, kad moterys pasirenka tradiciškai „moteriškas“ (kirpėjos, buhalterės, medicinos seserys, sekretorės, kosmetologės, viešbučių administratorės, verslo ar sandėliavimo industrijos) profesijas. Vyrai pasirenka tradiciškai „vyriškas“ profesijas (batsiuovystė, dailidės amatas, statyba, elektronika, žemės ūkis, informatika, įrengimai, automechanika, oro kondicionavimo pramonė bei elektronika). Autorės nurodo, kad Lietuvoje tradicines moteriškas specialybes pasirenka 35,43% vyrų (kirpėjo, virėjo, floristo, medicinos slaugytojo), o vyrams priskirtinas specialybes pasirenka 30,57% moterų (inžinerija, galanterijos taisymas).

Lietuvos gyventojų apklausos duomenimis³, vyriškiausios profesijos: vairuotojas, statybininkas, policininkas, karininkas, lakūnas, politikas. Moteriškiausios profesijos: mokytoja, siuvėja, pardavėja. Taip pat galima būtų paminėti šias profesijas: gydytoja, darželio auklėtoja, virėja (kulinarė konditerė), kirpėja, sekretorė – administratorė, globos darbuotoja. Tarp moteriškų profesijų politikės profesija neminama.

Šie rezultatai leidžia daryti prielaidą, kad darbo rinka vis dar orientuota į profesijų pasidalijimą pagal lytį, kas neskatina tradicinių vyrų ir moterų vaidmenų kaitos.

Be šių anketoje pateikti klausimai, kuriais siekta nustatyti mokinių supratimą apie moters ir vyro padėtį šeimoje. Respondentų atsakymai pavaizduoti 1 paveikslėlyje.

1 pav. Mokinių nuomonė apie tėvų svarbą šeimoje, %

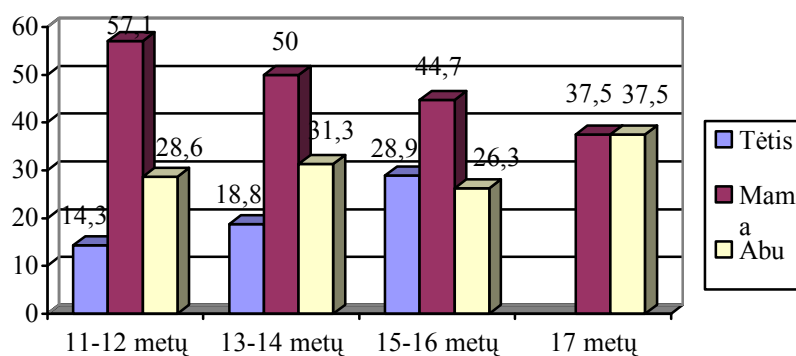
³ Baltijos tyrimai (2003). *Lietuvos gyventojų apklausa: moterys ir politika*. Tyrimo ataskaita. Vilnius: Lygių galimybių plėtros centras. http://www.gap.lt/tyrimai/moterys_ir_politika (Žiūrėta 2009 05 17).

Daugiau nei pusė apklaustų merginų teigė, kad joms šeimoje svarbesnė mama. Tokį atsakymą merginos grindė labai panašiai. Dauguma jų teigė, kad mama jas išklauso, supranta ir užjaučia. Likusios teigia, kad mama viskuo rūpinasi, gamina valgį, leidžia su vaikais daugiau laiko, myli juos, padeda paruošti pamokas. Buvo ir atsakymų, kuriuose merginos teigė, kad tik mamą turi, todėl ji joms svarbi. Jackson ir kt. (1998) duomenimis, paaugliai labiau linkę šeimoje bendrauti su mamomis, nei su tėčiais. Pasak tyrime dalyvavusių respondentų, bendravimas su mama būna atviresnis, nuoširdesnis nei su tėčiais, jie motinoms gali viską papasakoti, nes mama juos supranta, išklauso jų nuomonės, nesmerkia, pataria, priešingai nei tėčiai. Šis vaikų požiūris į tėvus, pasak Jackson ir kt. (1998), gali būti nulemtas socialinių skirtumų: motinos paprastai siejamos su vaiko auginimu, jo socialine ir emocine raida.

Dar daugiau respondenčių mano, kad abu tėvai labai svarbūs šeimoje. Priežastys labai įvairios, mama svarbi dėl to, kad tvarkosi namuose, prižiūri vaikus, gamina valgį, išklauso; tėtis svarbus todėl, kad uždirba pinigų šeimai, atlieka remonto darbus, geras, išklauso, reikalingas šeimai ir kt.

Likusios mano, kad šeimoje svarbiausias tėtis. Atsakymai taip pat labai įvairūs, tačiau vis dėlto daugiausiai nurodė, kad tėtis svarbus todėl, kad uždirba pinigų šeimai. Likusios savo atsakymą grindžia tuo, kad griežtas, viską nusprendžia, dirba daug ir sunkiai arba net todėl, kad mažiau būna namie. Endres (1997) aiškino, kad tėvo-dukros ryšys yra galbūt vienas iš mažiausiai apibrėžtų ir labiausiai nesuprastų santykių. Labai nedaug galima rasti mokslinės informacijos apie šį ryšį.

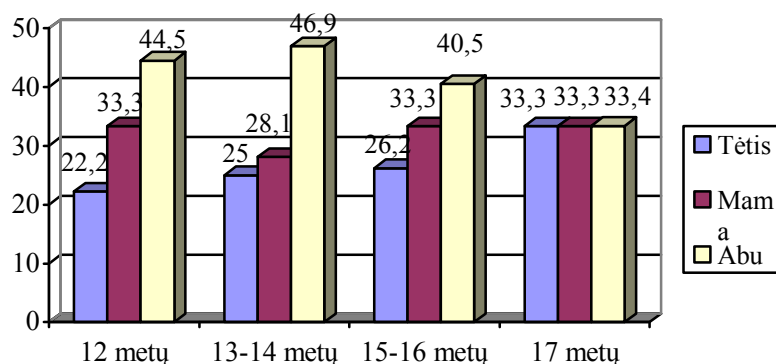
Vaikinų atsakymai skiriasi nuo merginų. Dauguma respondentų mano, kad šeimoje svarbus tėtis. Jis vaikinams svarbus, nes yra vyras, geras, šeimos galva, pamoko juos vyriškų darbų, daug ir sunkiai dirba ir taip išlaiko šeimą. Mažiau respondentų teigia, kad šeimoje svarbesnė mama, nes tvarko namus, prižiūri vaikus, gamina valgį. Daugiausiai visų apklaustų vaikinų teigia, jog šeimoje svarbūs abu tėvai. Dauguma respondentų nenurodė priežasties, kodėl jie taip mano. Likusieji teigia, kad abu jie reikalingi: tėtis uždirba pinigų ir išlaiko šeimą, o mama tvarko namus, prižiūri vaikus.

2 pav. Tėvų svarba merginoms atsižvelgiant į jų amžių, %.

Merginoms augant ypač svarbi šeimoje mama. Augant jos reikšmė mažėja. Tuo tarpu 15-16 metų respondentės nurodo, jog joms šeimoje svarbus tėčio vaidmuo. Ir tik subrendus, merginoms tiek abu tėvai, tiek mama tampa vienodai svarbūs.

3 pav. Tėvų svarba vaikinams atsižvelgiant į jų amžių, %.

Vaikinams, priešingai nei merginoms, labai svarbūs abu tėvai. 12 metų berniukams labai svarbi ir mama. Augant abiejų tėvų reikšmė jiems išlieka, o tėčio svarba auga. Vaikinams pradėjus bręsti tėčio svarba gana ryškiai išauga.

Tai lemia lyčių socializacija šeimoje. Vaikinai mokosi iš tėčių jų lyčiai priskiriamo elgesio, darbų. Panašiai kaip ir merginoms, subrendus abu tėvai tampa vienodai svarbūs.

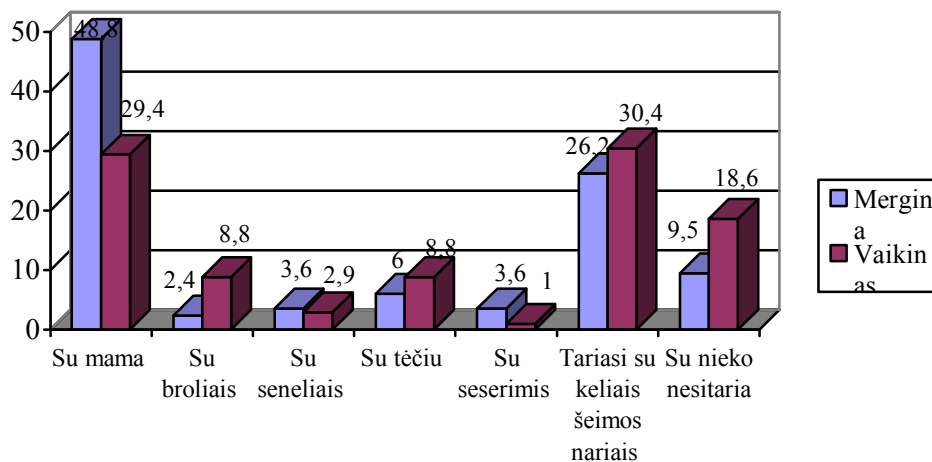
Į klausimą „Su kuo tau labiausiai patinka dirbti ūkyje ir poilsiauti?“, didžioji dalis merginų dirbti ūkyje ir poilsiauti labiausiai mėgsta su mama. Likusioms merginoms – su abiem tėvais. Tik nedidelei daliai merginų poilsiauti ir dirbti patinka su tėčiu.

Didžioji dalis merginų savo paslaptis pasisako mamai, nes ji: išklauso, rūpestinga, geresnė, myli, patikima, geriausia draugė, ją pasitiki ir kt. Tik trys respondentės paslaptis patiki tėčiui, nes juo pasitiki, jis geras, supranta ir neišduoda. Aštuonios merginos paslaptis pasisako abiem tėvams. Tiek pat merginų nė vienam nepatiki savo paslapčių.

Paprašyti pagalvoti ir parašyti, su kuo jiems labiausiai patinka dirbti ūkyje ir tvarkytis, dauguma vaikinų nurodo, kad dirbti ir poilsiauti jiems labiausiai patinka su tėčiu. Tik truputį mažesnė dalis apklaustų respondentų mano, kad poilsiauti ir dirbti geriausiai su abiem tėvais. Likusieji – su mama.

Didžioji dalis vaikinų (33,7%) savo paslaptis taip pat linkę pasipasakoti mamai, nes pasitiki ja, daug su ja kalbasi, ji nepyksta, sugalvoja daug gerų pramogų, atleidžia, nepyksta, kantri, geresnė. Tik truputį mažiau respondentų (30,4%) teigia, kad savo paslaptis patiki tėčiui, nes juo gali pasitikėti, duoda daug sunkių darbų, geras, nesako mamai, rūpestingas, jį myliu, jis vyras ir supranta, vaikai jį myli ir kt.. Keturiolika vaikinų savo paslaptis pasipasakoja abiem tėvams. Truputį daugiau vaikinų savo paslapčių niekam nepatiki. Vienas iš jų nuorodo, kad jokių paslapčių neturi.

Anketoje pateiktas klausimas „Su kuo tariasi visais klausimais?“, kuriuo siekta išsiaiškinti, su kuo mokiniai daugiau bendrauja, kuo labiau pasitiki, kuriam iš tėvų linę pasipasakoti savo išgyvenimus. Duomenys pateikti 4 paveiksle.

4 pav. Su kuo tariasi respondentai, %

Beveik pusė visų apklaustų merginų visais klausimais linkusios tartis su mama. Ketvirtadalis tariasi net su keliais šeimos nariais. Tik penkios respondentės linkusios pasitarti su tėčiu. Dar mažiau jų tariasi su seneliais, seserimis ar broliais. Ir net aštuonios respondentės (9,5%) su nieku nesitaria.

Atsakinėdami į tą patį klausimą, daugiausiai vaikinų (30,4%) nurodo, kad jie linę tartis net su keliais šeimos nariais. Truputį mažiau teigia, kad visais klausimais jie tariasi su mama. Tik devyni vaikinai (8,8%) nurodo, kad tariasi su tėčiu. Lygiai tiek pat tariasi su broliais. Dar mažiau respondentų tariasi su seneliais ir tik vienas – su seserimis. Tačiau net devyniolika respondentų nurodė, kad su nieku nesitaria.

Dauguma respondentų, ne tik merginos, bet ir vaikinai, linę visais klausimais tartis su mama. Nors nemaža respondentų dalis visais klausimais tariasi su tėčiu. Nemažai vaikinų nurodo, jog tariasi su visa šeima arba nė su vienu. Šio amžiaus merginos nelinkusios tartis su broliais, o berniukai su seserimis.

Remiantis moksliniais tyrimais, kokybiškas tėvų ir vaikų santykis didžiausias vaiko ilgalaikės laimės, tobulėjimo, išsilavinimo ir sėkmės garantas (Thornton, Orbuch, & Axinn, 1995). Be to, teigiamas vaikų santykis su tėvais veikia ir skatina tinkamo vaikų elgesio ir socialinio bendravimo įgūdžius, sumažina riziką, kad vaikas užsiims netinkama veikla (Noller, 1995).

Smilansky (1991) nustatė, kad 50% mergaičių jaučiasi artimos abiem tėvams, be to, mergaitės nurodo, kad jos sulaukia didesnio dėmesio iš tėvų, nei kitos lyties vaikai. Tyrėjas

nustatė, kad tėvams diskutuoti, reikšti jausmus ir emocijas daug lengviau su dukromis, nei su sūnumis.

Anot Thornton, Orbuch, Axinn (1995), labai svarbus veiksnys tėvų ir vaikų santykiams – tėvų lytis. Paaugliams priimtinau atsiverti, atskleisti savo paslaptis tos pačios lyties tėvui, tačiau motinos nurodė, jog dažniau ir didesnę dalį savo laiko praleidžia bendraudamos su dukterimis. Deja, mokslininkai studijuodami teigiamą ir neigiamą santykį tarp šeimos narių, daugiausiai dėmesio sutelkia į sąveiką tarp vaikų ir tos pačios lyties tėvų (Pruett, 1999; Griswold, 1993). Vis dėl to, vaikų ir tėvų komunikacija ir vaikų identifikavimasis su priešingos lyties tėvais gali būti reikšmingas įvairiais gyvenimo etapais (Henry, Säger & Plunkett, 1996). Tėvo dukters ir motinos – sūnaus santykiai gali turėti įtakos vaikų ateičiai bei santykiams su priešingos lyties asmenimis.

***

Iš apklausos rezultatų galima spręsti, kad šeimose, kuriose gyvena respondentai, darbai vis dėlto skirstomi į vyriškus ir moteriškus. Tiek merginos, tiek vaikinai daugiau pareigų priskyrė mamai, o mažiau – tėčiui. Apklaustųjų nuomone, moterims būdingi vaidmenys šeimoje – vaikų auginimas ir auklėjimas, namų ruoša, buitines darbas (maisto pirkimas, gaminimas, namų tvarkymas ir kt.), taigi, moterims nebūdinga uždirbti pinigų šeimos išlaikymui, tuo rūpinasi vyras. Vyruvi priskiriamas duonos pelnytojo, o moteriai – namų židinio sergėtojos vaidmuo. Tokiu būdu yra formuojamas "moters – namų dvasios" stereotipas.

2.4. Mokinių nuomonė apie berniukų ir mergaičių auklėjimą šeimoje

Išsiaiškinus, kokias pareigas respondentai priskiria mamai ir tėčiui, svarbu buvo nustatyti, kokias vaikai turi pareigas šeimoje. Mokinių atsakymai pateikiami 7 lentelėje.

7 lentelė

Vaikų pareigos šeimoje, %

Vaikų pareigos šeimoje	Mano pareiga		Brolio (brolių) pareiga		Sesers (seserų) pareiga		Visų vaikų pareiga	
	M*	V**	M	V	M	V	M	V
Ruošti valgi	46,7	21,9	-	9,5	16,9	30,5	4,5	1,9
Pjauti žolę	13,5	45,7	36,0	19,1	8,9	2,9	1,1	5,7
Šerti gyvulius	27,0	38,1	13,5	13,3	16,9	12,4	2,3	9,5
Prižiūrėti gėles	58,4	20,0	3,4	2,9	13,5	40,0	2,5	2,9
Pirkti maistą	36,0	37,1	7,9	2,9	16,9	23,8	3,8	4,8
Prižiūrėti mažesnius vaikus	36,0	26,0	5,6	6,7	22,5	31,4	1,1	3,8
Ravėti daržus	36,0	21,9	4,5	4,8	15,7	33,3	2,3	6,7
Plauti indus	70,8	32,4	-	2,8	9,0	35,2	2,3	7,6
Tvarkyti kambarius	66,3	45,7	5,6	5,7	11,2	26,6	6,7	10,5
Šluoti kiemą	30,3	33,3	15,7	6,7	13,5	17,1	1,1	4,8
Pareigų neturi	5,6	2,9	7,7	3,8	2,2	3,8	-	-

*M – merginų atsakymai; **V – vaikinų atsakymai.

Daugiausia merginų teigė, kad jų pareigos namuose: plauti indus, tvarkyti kambarius, prižiūrėti gėles, gaminti valgi, pirkti maistą, prižiūrėti mažesnius vaikus ir ravėti daržus. Mažiausiai respondenčių paminėjo, kad į jų pareigas įeina ir žolės pjovimas. Penkios merginos teigia, kad jos namuose pareigų neturi. Respondenčių seserų pareigos taip pat gana panašios: prižiūrėti mažesnius vaikus, gaminti maistą, šerti gyvulius, pirkti maistą. Merginų šeimose gyvenančių brolių pareigos daugiau mažiau vienodos: pjauti žolę, šluoti kiemą, šerti gyvulius. Be šių pareigų, dvi merginos teigia, jog broliai padeda šeimoje dirbti sunkius, vyriškus darbus.

Daugiausiai vaikinų nurodė, kad pagrindinės jų pareigos namuose: pjauti žolę, tvarkyti kambarius, šerti gyvulius, pirkti maistą, šluoti kiemą. Mažiau respondentų nurodė, kad jiems į pareigas įeina plauti indus, prižiūrėti mažesnius vaikus, ravėti daržus, ruošti valgi. Ir tik trys teigia, kad pareigų namuose jie neturi. Paprašyti įrašyti, kokių respondentai dar turi pareigų be šių išvardintų, daugiausiai respondentų nurodo, jog viena jų pareigų yra pagalba tėvams, plauti grindis, atlikti namų darbus, susitvarkyti savo kambarį.

Respondentų brolių ir seserų pareigos labai panašios kaip ir merginų šeimose. Brolių pareigos: pjauti žolę, šerti gyvulius, prižiūrėti mažesnius vaikus; seserų: prižiūrėti gėles, plauti indus, ravėti daržus, prižiūrėti mažesnius vaikus, gaminti valgi.

Merginų nurodytos pareigos sutampa su vaikinų šeimose gyvenančių seserų pareigomis: ruošti valgi, prižiūrėti gėles, prižiūrėti mažesnius vaikus, ravėti daržus ir plauti indus. Tai reiškia, jog namuose mergaitės pratinamos dirbti tradiciškai moteriškus darbus, taip orientuojant į šeimą, namų ruošą ir vaikų auginimą.

Statistiškai reikšmingi (t-Testas) tarp grupiniai (vaikinų ir merginų) atsakymų skirtumai nustatyti tik tokių skirtingos lyties vaikų pareigų atžvilgiu: pjauti žolę ($t=3,19$; $p=0,001$); prižiūrėti gėles ($t=-4,74$; $p=0,000$); plauti indus ($t=-5,46$; $p=0,000$); tvarkyti kambarius ($t=-2,34$; $p=0,02$). Todėl galima teigti, kad respondentų šeimose tiek tėvų, tiek vaikų pareigos diferencijuojamos pagal lytį.

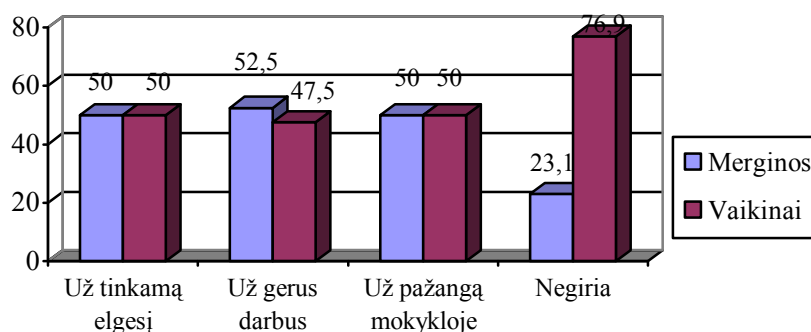
Respondentų grupių pagal negalės laipsnį statistiškai reikšmingi tik dviejų atsakymų skirtumai: ruošti valgi ($t=-2,13$; $p=0,03$); pjauti žolę ($t=-2,79$; $p=0,005$); kitų atsakymų skirtumai statistiškai nereikšmingi.

Jovaišos (1997) nuomone, šeimose, kuriose derinamas paauglių ir suaugusiųjų darbas, visi žino savo pareigas ir uoliai jas vykdo, vaikai išsiugdo atsakingumo jausmą. Pasak autoriaus, svarbiausia šeimoje – ugdyti pagarbos, pagalbos, švelnumo, draugystės, vienas kito tausojimo, orumo jausmus, formuoti požiūrį į vyrą ir moterį, kaip lygiateisius partnerius, neskirstyti darbų į moteriškus ir vyriškus. Ir berniukai, ir mergaitės turi išmokti dirbti visus darbus; be abejo,

nereikia išleisti iš akių ir tam tikros lyčių auklėjimo specifikos, kurią apibūdina ne tik vaikams skiriamos pareigos šeimose, bet ir jų skatinimo bei bausmių ypatumai.

Analizuodamos skatinimo ir bausmių sampratą, Ališauskienė, Ušeckienė (2004) pateikia įvairių nuomonių apie skatinimo poreikį šeimoje. Anot autorių, vieni pedagogai teigia, kad vaikų nereikėtų nei skatinti, nei bausti, nes tai neįtakoja vaiko elgesio; kitų nuomone – bausti visai nereikia, o skatinti – būtina; likusieji pasisako už tai, kad auklėjamajame darbe vaikus reikia ir bausti, ir skatinti. Bajoriūnas (1997) teigia, kad tėvai auklėti vaikus turi patarimais, pamokymais, paskatinimais ir bausmėmis. Tačiau autoriaus nuomone, didesnę poveikį daro pavyzdys, kadangi vaikai mato visą šeimos gyvenimą ir elgesį. Jovaišos (1997) atliktų tyrimų duomenimis, tėvai dažniausiai taiko penkis pedagoginio poveikio būdus: paskatinimą, perspėjimą, priekaištą, pastabą ir baudimą.

Analizuota, kokie yra lyčių auklėjimo skirtumai respondentų šeimose, tiriant mokinių atsakymus, už ką berniukai ir mergaitės giriami namuose. Vaizdžiai duomenys pateikti 5 paveiksle.

5 pav. Mokinių nuomonė, už ką juos giria tėvai, %.

Išanalizavus atsakymus, už kokį elgesį respondentes tėvai giria, dažniausiai merginos nurodo, kad jos giriamos už gerus darbus, gerumą, gerus pažymius, kambarių tvarkymą. Mažiau respondenčių pažymi, jog tėvų giriamos už sąžiningumą, mažesnių sesučių ir brolių priežiūrą, mandagumą, klusnumą, atsakingumą. Viena respondentė giriamą už tai, kad ji graži. Trys teigia, kad jų niekada negiria.

Respondenčių brolius tėvai giria už gerą elgesį, pagalbą buityje, pažangą moksle, sąžiningumą, sportavimą. Viena respondentė teigia, kad jos brolis giriamas už tai, kad nebėga iš pamokų. Seserys giriamos už pažangą moksle, gerą elgesį, pagalbą namuose. Likusios nurodo, kad seserys giriamos už tai, kad nevartoja keiksmazodžių. Viena respondentė teigia, kad sesuo giriamą todėl, kad maža.

Išanalizavus vaikinų atsakymus, už kokį elgesį juos giria tėvai, dažniausiai nurodoma, kad už gerumą, pažangą moksle. Likusieji teigia, jog juos tėvai giria už tai, kad neturi žalingų

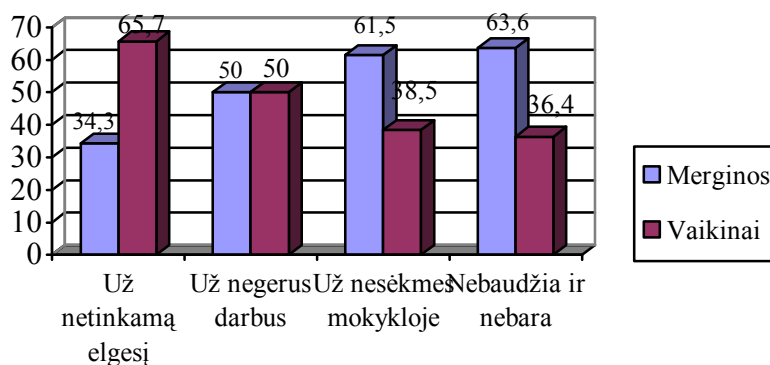
įpročių, nepraleidinėja pamokų, nuplauna automobilį, už gerą pavyzdį kitiems, padeda namuose. Vienas respondentas teigia, kad tėvai jį giria už viską, ką jis padaro. Septyni vaikinai nurodo, jog nežino, už ką tėvai juos giria.

Respondentų broliai giriami už pagalbą namuose, gerą elgesį, pažangą moksle, mandagumą. Vienas respondentas teigia, kad brolis giriamas todėl, kad dar mažas. Tie patys trys respondentai nežino už ką giria jų brolius ir seseris, o dešimt teigia, kad tėvai jų negiria visai. Vaikinų seseris tėvai giria už gerumą, pažangą moksle, pagalbą namuose.

Į klausimą „Už kokį elgesį Tavo tėvai giria Tave?“, abiejų lyčių respondentai atsakė gana panašiai. Ir vienus, ir kitus tėvai giria už tinkamą elgesį, pažangą moksle, pagalbą buityje. Merginos giriamos ir už mažesnių vaikų priežiūrą, o vaikinai už tai, kad nepraleidinėja pamokų, neturi žalingų įpročių. Abiejų lyčių respondentų broliai ir seserys giriami taip pat už labai panašų elgesį, t.y. pagalbą buityje, pažangą moksle ir kt. Vienas respondentas nurodo, jog į tai visai nesigilina.

Apibendrinant rezultatus, daugiausiai tėvai iš savo vaikų tikisi pagalbos atliekant namų ruošos darbus, tinkamo elgesio ir pažangos mokykloje. Tačiau mokinių atsakymuose atsispindi, jog tėvai vaikus skatina ir giria už savybes, elgesį atitinkantį vaiko lytį: merginas skatina ir giria už savybes, darbus, kurie visuomenėje tradiciškai priskiriami moterims, vaikus – už savybes ir poelgius, kurie priskiriami vyrams.

Analizuota ir už ką respondentai baudžiami ir barami namuose. Vaizdžiai duomenys pateikti 6 paveiksle.

6 pav. Mokinių nuomonė, už ką juos baudžia ir bara tėvai, %.

Daugiausiai merginų teigia, kad tėvai jų nebara ir nebaudžia. Truputį mažiau merginų teigia, kad tėvai bara ir baudžia už nesėkmę mokykloje: prastą pažymį, namų darbų neatlikimą, mokyklos nelankymą ir pan. Pusė visų apklaustų merginų nurodo, jog jas tėvai bara ir baudžia už negerus darbus: netvarką kambaryje, neišplautus indus, už tai, kad vėlai grįžta namo, net už

peštynes ir kt. Trečdalis respondenčių teigia, kad tėvai bara už netinkamą elgesį: atsikalbinėjimą, už mažesnių brolių skriaudimą, tinginiavimą ir pan.

Respondenčių broliai barami už neklausymą, nesimokymą, išėjimą iš namų be leidimo, pamokų praleidinėjimą, muštynes ir kai grįžta namo vėlai. Dvylika respondenčių teigia, kad tėvai brolių ir seserų nebaudžia ir nebara. Seserys dažniausiai baudžiamos už prastus pažymius, neklausymą.

Analizuojant apklausos duomenis, pastebėta, kad daugiausiai merginų tėvai reiklūs ir atlaidūs visiems vaikams vienodai (31,2%). Mažesnė respondentų dalis (24,7%) teigia, kad tėvai atlaidesni mažesniems broliukams ir sesutėms, ir joms. Kelios respondentės mano, kad tėvai atlaidūs joms, nes yra vienturtės, geros, stengiasi mokytis, padeda tvarkytis namuose.

Didžioji dalis vaikinų teigia, kad dažniausiai tėvai juos bara už netinkamą elgesį: neklausymą, keiksmazodžių vartojimą, žalingus įpročius, peštynes, neatsargumą gatvėje kvailumą, tinginiavimą, kvailiojimą. Mažesnė jų dalis nurodo, kad barami jie už negerus darbus, dažniausiai už tai, kad nepadeda tėvams namuose. Mažiau nei pusė visų atsakiusių vaikinų teigia, kad tėvai juos bara ir baudžia už nesėkmės mokykloje: pamokų praleidinėjimą, prastus pažymius, mokytojų neklausymą, namų darbų neatlikimą. Brolius tėvai baudžia už tai, kad neklauso, nepadeda namuose, namų darbų neatlikimą. Net aštuoni respondentai teigia, kad tėvai brolio, sesers nebara ir nebaudžia, nes jie mažesni, geri, padeda tėvams ir pan. Vienas iš respondentų teigia, kad kartais brolį nubaudžia, bet po to jo atsiprašo. Kad seserims tėvai atlaidesni todėl, kad jos lepūnėlės, jauniausios šeimoje, mergaitės ir pan., teigia respondentai; keli teigia, kad nežino už ką baudžia ar bara brolį. Seserys baudžiamos už nepaklusnumą, atsikalbinėjimą, prastus pažymius, tinginiavimą.

8 lentelė

Tėvų dažniausiai taikomos bausmės, sk. ir %

Bausmės		Lytis		Iš viso
		M*	V*	
Fizinės	sk.	4	9	13
	%	4,5	8,6	6,7
Psichologinės	sk.	60	54	114
	%	67,4	51,4	58,8
Netaiko bausmių	sk.	16	22	38
	%	18,0	21,0	19,6
Neatsakė	sk.	9	20	29
	%	10,1	19,0	15,0

*M – merginų atsakymai, **V – vaikinų atsakymai

Daugiausiai į klausimą atsakiusių respondenčių (67,4%) teigia, kad tėvai joms taiko psichologines bausmes: barimą, rėkimą, namų areštą, pyksta ir nekalba, neleidžia klausytis muzikos, žaisti kompiuteriu, žiūrėti televizorių, neduoda kišenpinigių, atima mobilų telefoną ir pan. Kelios merginos teigia, kad tėvai jas stato į kampa. Keturios merginos (4,5%) atsakė, kad

tėvai joms taiko fizines bausmes: muša diržu, rykšte. Dešimt respondenčių teigia, kad tėvai jokių bausmių netaiko. Broliams dažniausiai taikomos bausmės: barimas, namų areštas, kišenpinigių nedavimas, draudimas žaisti kompiuteriu ar žiūrėti televizorių ir t.t. Keturios respondentės teigia, kad tėvai broliams netaiko jokių bausmių ir nebara. Už bausmę merginų seseris tėvai dažniausiai muša, stato į kampa, pyksta, liepia eiti į lovą. Trys respondentės teigia, kad tėvai seserų nebaudžia ir nebara.

Bausmės taip pat labai įvairios. Į klausimą atsakiusius respondentus (51,4%) tėvai dažniausiai baudžia psichologinėmis bausmėmis: bara, skiria namų areštą, neduoda kišenpinigių, neleidžia žaisti su kompiuteriu, liepia dirbti ką nors. Devyni vaikinai (8,6%) baudžiami fizinėmis bausmėmis: muša diržu, net stato į kampa. Vienas respondentas teigia, kad tėvai jam taiko pačias įvairiausias ir net žiaurias bausmes. Dešimt respondentų nurodo, kad jų tėvai nebaudžia. Du respondentai nežino kokias bausmes jiems taiko tėvai. Brolius tėvai baudžia statydami į kampa, skiria namų areštą, neduoda žaislų, muša diržu, bara, liepia ką nors dirbti. Devyni respondentai teigia, kad jokių bausmių jiems tėvai netaiko. Seseims tėvai skiria namų areštą, muša diržu, bara, neduoda joms kišenpinigių. Vienas respondentas nežino kokias bausmes taiko sesei, du nurodo, kad tėvai seseims jokių bausmių netaiko.

Apklausoje duomenimis, tėvai vaikus (8,6%) baudžia kiek dažniau, nei merginas (4,5%). Šie duomenys sutampa su Strauss, Stewart (1999) tyrimo duomenimis: tyrėjai nurodo, jog dažniau fizinės bausmės taikomos vaikams, nei merginoms.

Ir mergaitės, ir berniukai barami bei baudžiami už tuos pačius poelgius ar savybes, t.y. už nepažangumą mokykloje, netinkamą elgesį, negerus poelgius. Tačiau berniukai nurodo, kad be viso to, jie dar baudžiami ir barami už muštynes, žalingus įpročius, keiksmazodžių vartojimą.

Bausmių ir skatinimų taikymo raidą Lietuvos pedagogikoje aptarė Ušeckienė ir Ališauskienė (2004). Tyrimai rodo, kad tėvams nėra lengva, kad vaikai laikytųsi jų reikalavimų ir taisyklių. Todėl jie dažnai vaiko elgesį kontroliuoja bauddami jį tiek fiziškai, tiek verbaliai – bardami, įžeidinėdami ir pan. Nustatyta, kas sunkus vaiko temperamentas, raidos sutrikimai arba elgesio problemos gali nulemti tai, kad griebiamasi fizinių bausmių ugdant šiuos vaikus (Burbach ir kt., 2004; Regalado ir kt., 2004).

Moksleivių klausta, koks turėtų būti šeimoje vaikas; atsakymai pateikti 9 lentelėje. Didelė dalis merginų teigė, kad abiejų lyčių vaikai turėtų klausyti tėvų (89,7%), gerbti tėvą (86,4%) ir motiną (83,9%), padėti tėvams dirbti ūkyje (56%). Truputį daugiau nei pusė respondenčių mano, jog sekti tėvo pavyzdžiu turėtų sūnus, o mamos pavyzdžiu – dukra. Tik kelios respondentės nurodo, kad sekti tėvo pavyzdžiu turėtų ir dukra. Nei viena mergina nemano, kad išmokti gaminti valgį ir tvarkyti namus, klausyti tėvų, gerbti motiną, sekti mamos pavyzdžiu turėtų vien dukra.

Mokinių nuomonė apie tai, kokie turi būti vaikai, %

Atsakymai	Dukra		Sūnus		Ir dukra, ir sūnus	
	M*	V**	M	V	M	V
Sekti tėvo pavyzdžiu	9,4	4,0	50,6	63,4	40,0	32,7
Išmokti gaminti maistą ir tvarkyti namus	52,3	44,6	2,3	11,9	45,5	43,6
Padėti tėvams ūkyje	7,1	8,0	36,9	42,0	56,0	50,0
Tartis su tėvu	11,8	6,1	37,6	47,5	50,6	46,5
Tartis su motina	43,7	40,0	4,6	11,0	51,7	49,0
Klausyti tėvų	8,0	6,0	2,3	15,0	89,7	79,0
Gerbti tėvą	5,7	6,9	8,0	17,8	86,4	75,2
Gerbti motiną	16,1	11,9	-	11,9	83,9	76,2
Sekti mamos pavyzdžiu	66,7	44,9	1,2	11,2	32,1	43,9

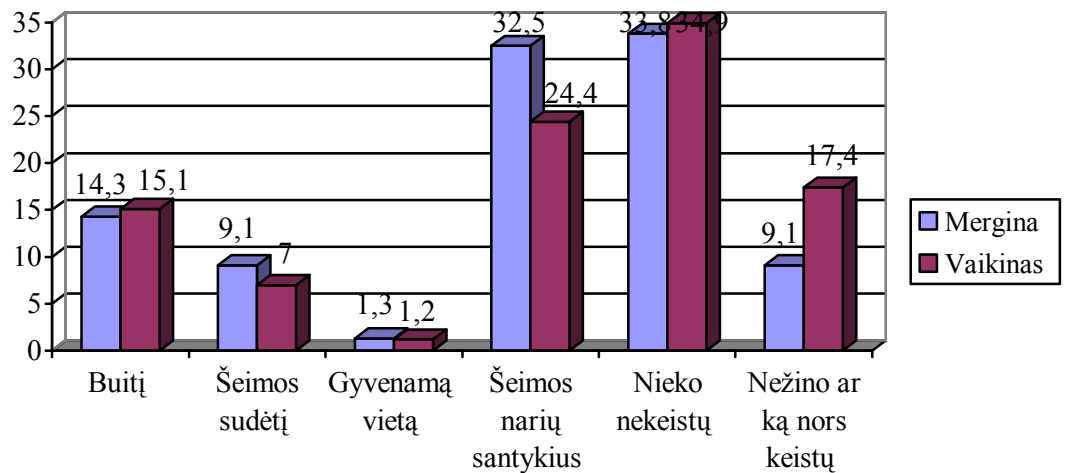
*M – merginų atsakymai; **V – vaikinų atsakymai.

Respondenčių nuomone, vaikinai turėtų sekti tėvų pavyzdžiu ir padėti tėvams namų ūkyje, o merginos – sekti mamos pavyzdžiu ir tartis su ja.

Daugiausiai vaikinų teigė, kad abiejų lyčių vaikai turi klausyti tėvų (79%), gerbti tėvą (75,2%) ir motiną (76,5%), padėti tėvams dirbti ūkyje (50%). Daugiau nei pusė vaikinų, kaip ir merginos, teigia, kad klausyti tėvų, gerbti motiną ir tėvą privalo ir dukra, ir sūnus. Nemažai vaikinų mano, kad sekti tėvo pavyzdžiu turėtų sūnus, o mamos pavyzdžiu – dukra. Tik keli respondentai nurodo, jog sekti tėvo pavyzdžiu turėtų dukra ir panašus vaikinų skaičius teigia, kad sekti mamos pavyzdžiu turėtų ne tik merginos, bet ir vaikinai.

Daugumos respondentų nuomone, merginos turi sekti mamos pavyzdžiu ir mokytis namų ruošos darbų. Galima daryti prielaidą, kad tai įtakoja tradicinis vaidmenų pasiskirstymas ir visuomenėje egzistuojantis moters - namų puoselėtojos stereotipas. Vaikinai, respondentų nuomone, turėtų sekti tėvo pavyzdžiu bei dirbti fizinius darbus. Galima daryti prielaidą, kad vaikai stebi tėvų vaidmenis ir poelgius šeimoje bei juos imituoja, taip susitapatindami su savo lyties tėvu.

Mokinių klausta: „Jei dabar būtum tėtis arba mama, ką pakeistum savo šeimoje?“ Siekta išsiaiškinti skirtingų lyčių respondentų nuomonę apie lyčių vaidmenų ir santykių šeimoje suvokimo skirtumus.

7 pav. Respondentų nuomonė apie tai, ką jie keistų jei būtų tėvai, %

Dauguma respondenčių savo šeimoje nieko nekeistų, nes, jų manymu, namuose viskas gerai. Septynios respondentės teigia, jog nežino, ką galėtų pakeisti. Truputį mažiau merginų nurodo, kad pakeistų šeimos narių santykius: nesipyktų, nesibartų, kalbėtų tarpusavyje, rūpintųsi savo vaikais, išlaikytų šilumą, jausmą, mylėtų vienas kitą ir pan. Truputį mažiau merginų norėtų, kad pasikeistų šeimos sudėtis: stengtųsi, kad būtų daugiau vaikų, pilną šeimą. Likusios respondentės nurodo, kad darytų viską kad pagerintų namų buitį: nupirktų naują namą, sutvarkytų namus, nupirktų naujų baldų, drabužių. Viena respondentė teigia, kad gyventų mieste.

Didžioji dalis vaikinų turėdami galimybę tapti tėvais, nieko nekeistų. Penkiolika respondentai nežino, ką galėtų pakeisti. Nemaža dalis vaikinų stengtųsi pagerinti šeimos santykius: nesibartų, nesipyktų, nepyktų ant vaikų, būtų geras tėvas ir pan. mažesnis skaičius respondentų teigia, jog pakeistų buitį: uždirbtų daugiau pinigų šeimai išlaikyti, nupirktų naują automobilį. Likusieji pakeistų namą, šunį, namuose nieko netrūktų, neturėtų žalingų įpročių. Kaip ir merginos, nedidelė dalis vaikinų norėtų pakeisti šeimos sudėtį. Ir vienas teigia, kad gyventų mieste.

Remiantis mokinių atsakymais, merginoms svarbiausia namų šiluma, jausmas, geri šeimos narių santykiai. Tuo tarpu vaikinams svarbesnės materialinės vertybės.

***

Apibendrinant mokinių nuomonės apie vaikinų ir merginų auklėjimą šeimoje, galima daryti išvadą, kad respondentų šeimose daugiausiai pareigų tenka merginoms. Jų pareigos panašios kaip ir tos, kurias apklaustieji priskyrė mamai. Vaikinams, kaip ir tėčiams, šeimoje tenka kur kas mažiau pareigų.

Merginos skatinamos už savybes, elgesį, kuris priimtinas merginoms bei joms skiriamų pareigų atlikimą. Vaikinai skatinami už panašias savybes, tačiau jie skatinami ir už tokius poelgius, kurie, regis, ir be paskatinimo turėtų būti vykdomi šeimoje. Merginos baudžiamos ir baramos už savo pareigų neatlikimą, elgesį, kuris nepriimtinas moterims. Daugiausiai vaikinių teigė, kad baudžiami už neklusnumą, žalingus įpročius. Bausmės labai panašios tiek merginoms, tiek vaikinams. Tačiau vaikinių didesnė dalis nurodė, jog yra baudžiami fizinėmis bausmėmis.

Didžioji dalis respondentų, jei būtų tėvais, šeimoje nieko nekeistų, o likusieji – stengtųsi, kad pagerėtų šeimos finansinė (vaikinai) ir emocinė, dvasinė padėtis (merginos).

Taigi, galima teigti, kad visuomenėje vis dar egzistuoja tradicinė lyčių vaidmenų šeimoje diferenciacija, kai vyras suvokiamas kaip šeimos galva, o žmonai (moteriai) atitenka ekspresyvusis vaidmuo. Tokia lyčių vaidmenų diferenciacija, per stebėjimą ir imitavimą, perduodama ir vaikams: išmokstama to, kas laikoma socialiai priimtina moterims ar vyrams visuomenėje.

Išvados

1. Šeima mokslo darbuose apibūdinama labai įvairiai: visuomenės struktūros elementas; asmenų bendrija ir kt. Šeimai priskiriama nemažai funkcijų, iš jų viena svarbiausių – jaunosios kartos auklėjimas ir lyčių socializavimas. Teigiama, jog vaikas stebi ir perima tėvų elgesio, veiklos, bendravimo ir kt. pavyzdžius. Tad tikėtina, kad ir lyčių vaidmenų bei stereotipinių nuostatų (nelygiaverčių moters ir vyro vaidmenų šeimoje ir visuomenėje) formavimuisi didžiulę įtaką daro šeima, nuo mažens skirtingai auklėdama berniukus ir mergaites, mokydama ir reikalaujama „tipiškos“ lyčių elgsenos; o šiuos stereotipus dar labiau įtvirtina mokykla, žiniasklaida, visuomenėje stebimi pavyzdžiai.
2. Empirinio tyrimo duomenimis nustatyta, kad tyrime dalyvavę mokiniai auga šeimose, kurioms būdingas tradicinis patriarchalinis požiūris į lyčių vaidmenis šeimoje: namuose darbai skirstomi į vyriškus ir moteriškus. Analizuojant mokinių užimtumą šeimoje, nustatyta, kad daugumai merginų skiriamos pareigos, susijusios su namų ruoša, mažesnių vaikų priežiūra; o vaikinams – fizinės jėgos reikalaujantys darbai. Taigi, merginos orientuojamos į šeimą, vaikų auginimą ir namų ruošą, vaikinai – į fizinį darbą, o respondentų šeimose tiek tėvų, tiek vaikų pareigos diferencijuojamos pagal lytį.
3. Remiantis mokinių atsakymais, nustatyta, kad tėvai vaikus skatina/baudžia už savybes, elgesį atitinkantį/neatitinkantį vaiko lyties. Tėvų taikomos abiejų lyčių vaikams bausmės panašios, tačiau merginos dažniau baudžiamos moralinėmis bausmėmis, o berniukai – fiziškai. Taigi, tėvai skatina elgesį, atitinkantį vaiko lytį: merginas skatina ir giria už elgesį, savybes, darbus, kurie tradiciškai priskiriami moterims, vaikinus – už savybes ir poelgius, kurie priskiriami vyrams.
4. Tiek merginos, tiek vaikinai tipiška moteriškoms ir moterims itin svarbioms savybėms priskiria jausmingumą, švelnumą, drovumą, kuklumą, grožį. Vaikinams itin svarbių savybių, išskyrus kelias (drąsa, ryžtingumas, protingumas) priskiriama gerokai mažiau, respondentų nuomonės apie tai labai įvairios. Statistiškai reikšmingi merginų ir vaikinų atsakymų skirtumai nustatyti tik tokių lytims priskiriamų savybių atžvilgiu: savarankiškumas, atsakomybė, klusnumas, pagarba ir savigarba, sąžiningumas, atjauta, drąsa, pasiaukojimas. Šie duomenys patvirtina būdingus visuomenei lyčių vaidmenų šeimoje ir lyčių vaizdinių stereotipus. Kita vertus, dalis mokinių daugelį savybių mano esant universaliomis, svarbiomis tiek vyrams, tiek moterims; o tai rodo, kad šiek tiek keičiasi lyčių vaizdinių stereotipai, nes kai kurios iš šių savybių tradiciškai buvo priskiriamos moterims (pvz., pasiaukojimas, atjauta), o kai kurios – vyrams (pvz., drąsa, atkaklumas, protingumas).

5. Remiantis tyrimo duomenimis, galima teigti, kad vaikai perima tradicinius lyčių vaidmenų ir būdingų bruožų stereotipus. Taigi, pasitvirtino tyrimo hipotezė - vaikinų ir merginų suvokiami auklėjimo šeimoje skirtumai, vyrų ir moterų vaidmenys ir būdingos savybės rodo, kad jie "sėkmingai" įsisavina tradicinę diskriminacinę požiūrį į lyčių vaidmenis šeimoje ir visuomenėje, kai vyras suvokiamas kaip šeimos galva, o moteriai skiriamas ekspresyvusis vaidmuo. Tokia lyčių vaidmenų diferenciacija, per stebėjimą, imitavimą ir skatinimo bei bausmių sistemą perduodama vaikams pirmiausia šeimoje; vaikai (merginos ir vaikinai) šeimoje mokomi elgsenos, kuri laikoma socialiai priimtina moterims ar vyrams.

Literatūra

1. Ališauskienė, R., Ušeckienė, L. (2004). *Skatinimo ir bausmių sampratos raida Lietuvos pedagogikoje*. www.ceeol.com/aspx/getdocument.aspx?logid=5&id=1ff969d1-ec8c-48e8-ba9af25ba03ef636 (Žiūrėta 2009 05 11).
2. Augis, R. (Red.) ir kt. (1993). *Psichologijos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
3. Aidis, R. (1999). Moterų verslininkų problemos. *Moterys: tapatumo paieškos*. Straipsnių rinkinys (p. 58-75). Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas.
4. Allport, G. W. (1998). *Svarstymai apie asmenybės psichologiją*. Vilnius: Vaga.
5. Bagdonas, A. (Sud.). (1995). *Sutrikimų klasifikacija*. Vilnius.
6. Baltijos tyrimai (2003). *Lietuvos gyventojų apklausa: moterys ir politika*. Tyrimo ataskaita. Vilnius: Lygių galimybių plėtros centras. http://www.gap.lt/tyrimai/moterys_ir_politika (Žiūrėta 2009 05 17).
7. Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. New York: General Learning Press. <http://www.learning-theories.com/social-learning-theory-bandura.html> (Žiūrėta 2009 05 10).
8. Bajoriūnas, Z. (1997). *Šeimos edukologija*. Vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams. Vilnius: Jošara.
9. Bajoriūnas, Z. (2004). *Šeimos ugdymo mokslas ir praktika*. Studijų knyga. Vilnius: Kronta.
10. Benokraitis, N. (1999). *Marriages and Families: Changes, Choices, and Constraints*. New Jersey: Prentice Hall.
11. Berger, P. L., Luckmann, T. (1999). *Socialinės tikrovės konstravimas: žinojimo sociologijos traktatas*. Vilnius: Pradai.
12. Bildt, A, Serra, M., Luteijn, E., Kraijer, D., Sytema S. & Minderaa R. (2005). Social Skills in Children with Intellectual Disabilities with and without Autism. <http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=6&hid=101&sid=d446c930-398d-4c93-8523-dfaed9ec6c7a%40sessionmgr109> (Žiūrėta 2009 05 18).
13. Bitinas, B. (1996). *Ugdymo filosofijos pagrindai*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
14. Bitinas, B. (2000). *Ugdymo filosofija*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
15. Bitinas, B. (2004). *Hodegetika. Auklėjimo teorija ir technologija*. Vilnius: Kronta.
16. Broom, L., Bonjean, Ch. M., Broom, D. H. (1992). *Sociologija: esminiai tekstai ir pavyzdžiai*. Kaunas: Littera Universitatis Vytauti Magni.
17. Burbach, A. D., Fox, R. A., Nicholson, B. C. (2004). Challenging Behaviors in Young Children: The Father's Role. *The Journal of Genetic Psychology*. <http://sf.library.lt/marc/fulltext.php?lib=elb01&sys=000003470> (Žiūrėta 2009 05 12).

18. Cahill, B., Adams, E. (1997). An Exploratory Study of Early Childhood Teachers Attitudes about Gender Roles. *Sex Roles: A Journal of Research*, 36(7/8), 517–529. <http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=22&hid=105&sid=be0f2fc6-6dcf-4192-9bb5-35b089a7c1d8%40sessionmgr107> (Žiūrėta 2009 03 05).
19. Cole, M. (1996). *Cultural Psychology. A once and future discipline*. The Belknap Press of Harvard University Press Cambridge, Massachusetts, and London, England.
20. Daulenskienė, J. N. V. (2003). *Protinio atsilikimo klinika*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
21. Daniels, E., Stafford, K. (2000). *Atvirų visiems vaikams grupių kūrimas: specialiųjų poreikių vaikų integravimas*. Vilnius: Gimtasis žodis.
22. Elijošienė, I. (2003). Sutrikusios raidos vaikų ugdymas, atsižvelgiant į jų specialiuosius poreikius. J. Ambrukaitis (sud. ir ats. red.) ir kt. *Specialiojo ugdymo pagrindai*. Vadovėlis edukologijos specialybės studentams (p. 260 – 276). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
23. Endres, T. G. (1997). Father-Daughter Dramas: A Q-investigation of rhetorical visions. *Journal of Applied Communication Research*, 25, 317-340.
24. Esra Ismen Gazioglu, A. (2008). *Gender, gender roles affecting mate preferences in Turkish college students*. Hasan Ali Yucel Faculty of Education, Educational Sciences Department Istanbul University, Istanbul. <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=42&hid=103&sid=156e0548-6ec7-4cc1-bdd0-1eb6c076671c%40sessionmgr9&bdata=JnNpdGU9ZWwhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=trh&AN=32544896> (Žiūrėta 2008 12 06).
25. Gaigalienė, M. (2001). *Rengimo šeimai teoriniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
26. Gaigalienė, M. (1998). *Moksleivių rengimo šeimai socialiniai pedagoginiai parametrai* (Daktaro disertacija, Vilniaus pedagoginis universitetas, 1998).
27. Gevorgianienė, V. (2003). Pedagogų ir tėvų bendradarbiavimas ugdant specialiųjų poreikių turinčius vaikus. J. Ambrukaitis (sud. ir ats. red.) ir kt. *Specialiojo ugdymo pagrindai*. Vadovėlis edukologijos specialybės studentams (p. 173 – 195). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
28. Greenspan, S., Granfield, J. M. (1992). Reconsidering the Construct of Mental Retardation: Implications of A Model of Social Competence. *American Journal on Mental Retardation*, 96(4), 442 – 453.
29. Greenspan S. (1999) A Contextualist Perspective on Adaptive Behavior. R. L. Schalock, D. L. Braddock (Eds). *Adaptive Behavior and its Measurement. Implications for the Field of ID*.

- Washington DC. <http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=6&hid=101&sid=d446c930-398d-4c93-8523-dfaed9ec6c7a%40sessionmgr109> (Žiūrėta 2009 05 17).
30. Griswold, R. (1993). *Fatherhood in America*. New York: Basic Books. <http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=52&hid=6&sid=686b0e88-cd38-428a-8901-1ddd9b2238ce%40sessionmgr3> (Žiūrėta 2009 05 17).
31. Hallahan, Kauffman (2003). *Ypatingieji vaikai*. Vilnius: Alma littera.
32. Henry, C. S., Sager, D. W., Plunkett, S. W. (1996). Adolescents' Perception of Family System Characteristics, Parent-Adolescent Dyadic Behavior, Adolescent Qualities, and Adolescent Empathy. *Family Relations*. <http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=52&hid=6&sid=686b0e88-cd38-428a-8901-ddd9b2238ce%40sessionmgr3> (Žiūrėta 2009 05 17).
33. Ivanauskienė, F. (1998). Pradinukų rengimo šeimai aktualijos. *Jaunuolės socializacija: šeima ir mokykla*. Mokslinės konferencijos medžiaga (p. 36 – 39). Šiauliai.
34. Ivanauskienė, F., Šidlauskienė, V. (2008). *Lytis. Ugdymas. Socialinė aplinka*. Studijų knyga. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
35. Ivanauskienė, F., Šidlauskienė, V. (2007). *Lytis ir ugdymas*. Metodinė knyga. I d. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
36. Yaqin, L. (2002). *Socialization of the Gender Role as Seen from Bao Bao's Family Classroom*. Chinese Education and Society. <http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=62&hid=103&sid=156e0548-6ec7-4cc1-bdd0-1eb6c076671c%40sessionmgr9> (Žiūrėta 2008 12 06).
37. Jackson, S., Bijstra, J., Oostra, L., Bosma, H. (1998). Adolescents' Perceptions of Communication with Parents Relative to Specific Aspects of Relationships with Parents and Personal Development. *Journal of Adolescence*, 21. <http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=26&hid=8&sid=d446c930-398d-4c93-8523-dfaed9ec6c7a%40sessionmgr109> (Žiūrėta 2009 05 19).
38. Jankauskaitė, M., Mackevičiūtė, I. (2005). *Lyčių dialogui atvira visuomenė. Kodėl reikia ir kaip galima siekti lyčių lygybės*. Vilnius: Lygių galimybių plėtros centras.
39. Jonaitienė, I. (2007). Nežymiai sutrikusio intelekto moksleivių požiūris į profesiją (lyčių aspektu). *Specialusis ugdymas*, priedas.
40. Jovaiša, L. (1994). *Edukologijos pradmenys*. Studijų priemonė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
41. Jovaiša, L. (1997). *Edukologijos pradmenys*. Kaunas: Technologija.
42. Jovaiša, L. (2001). *Edukologijos pradmenys*. Studijų knyga. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

43. Jovaiša, L. (2007). *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius: Gimtasis žodis.
44. Juozeliūnienė, I. (ats. red.) ir kt. (1992). *Pasaulis ir šeima: nacionaliniai šeimos ypatumai*. Vilnius: Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas.
45. Juozeliūnienė, I. (2003) *Janas Trostas ir šeimos sociologija: naujos tyrimo galimybės*. Vilnius: Garnelis.
46. Juodaitytė, A. (2003). *Socializacija ir ugdymas vaikystėje*. Vadovėlis pedagogikos specialybių studentams. Vilnius: UAB „Petro ofsetas“.
47. Kaffemanienė, I. (2001). Moksleivių bei pedagogų požiūris į specialiųjų poreikių bendraamžius. *Specialusis ugdymas*, 4, 22-39.
48. Kairys, J. (2001). *Tarp paramos ir pagalbos*. Atviro distancinio mokymosi medžiaga. Utena: Spaustuvė Kintava.
49. Kanopienė, V. (2001). *Lyčių lygios galimybės. Žmogaus socialinė raida*. Vilnius: Homo liber.
50. Karužaitė, R. (2000). *Socializacija kaip lyčių vaidmenų perteikimo procesas*. <http://www.sociumas.lt/Lit/nr14/lytys.asp> (Žiūrėta 2007 01 28).
51. Kviesskienė, G. (2003). *Socializacija ir vaiko gerovė*. Monografija. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
52. Kviesskienė, G. (2000). *Socializacijos pedagogika*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
53. Krukauskienė, E. (1999). Moters vieta šeimos struktūroje. *Moterys: tapatumo paieškos*. Straipsnių rinkinys (p. 76-92). Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas.
54. Legkauskas, V., Jurevičienė, I., Gudonis, V. (2007). Požiūrio į proto negalę turinčių žmonių stereotipiškumo ir išsilavinimo rodiklių sąsajos. *Specialusis ugdymas*, 2(17), 19-29.
55. Leliūgienė, I. (2003). *Socialinė pedagogika*. Vadovėlis. Kaunas: Technologija.
56. Leliūgienė, I. (1997). *Žmogus ir socialinė aplinka*. Vadovėlis. Kaunas: Technologija.
57. Lobato, A. (2001). Pagrindas. *Žmogaus orumas ir likimas* (p. 146). Vilnius: Logos.
58. Mackevičiūtė, I. (Sud.). (2007). *Diskriminuoti draudžiama integruoti. Normos, stereotipai, išankstinis nusistatymas, galimybės*. Vilnius: Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba.
59. Martišauskienė, E. (2004). *Paauglių požiūriai į priešingą lytį jų dvasinio tapimo kontekste*. <http://www.svietimas.lt/konferencijos/Martisauskiene.doc> (Žiūrėta 2007 03 27).
60. Martin, C. L. (1995). Stereotypes About Children with Traditional and Nontraditional Gender Roles. *Sex Roles: A Journal of Research*, 33(11), 727–752. <http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=22&hid=105&sid=be0f2fc6-6dcf-4192-9bb5-35b089a7c1d8%40sessionmgr107> (Žiūrėta 2009 03 05).

61. Martin, C. L., Ruble, D. (2004). Children's Search for Gender Cues: Cognitive perspectives on gender development. *Current Directions in Psychological Science*, 13(2).
<http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=22&hid=105&sid=be0f2fc6-6dcf-4192-9bb5-35b089a7c1d8%40sessionmgr107> (Žiūrėta 2009 03 05).
62. Mengyi, H. (2002). *How Much is Known About Gender Differences?* Analysis Report on Gender in Required Reading for Parents. Chinese Education and Society.
<http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=63&hid=3&sid=156e0548-6ec7-4cc1-bdd0-1eb6c076671c%40sessionmgr9> (Žiūrėta 2008 12 06).
63. Merkys, G., Purvaneckienė, G., Ruškus, J., Kazlauskaitė, I (2001). Lytiškumo stereotipų raiška Lietuvos mokytojų ir mokinių populiacijose: apklausos raštu duomenys. G. Purvaneckienė (ats. red.) ir kt. *Lytiškumas ir švietimas: pažiūrų, stereotipų ir ugdymo turinio tyrimai*. Mokslo darbai (p. 69-107). Vilnius: Moterų informacijos centras.
64. Mitrikas, A. A. (2000). Šeimos vertybių pokyčiai pastaruoju dešimtmečiu. *Filosofija. Sociologija*, 4, 66–73.
65. Miškinis, K. (1993). *Šeimos pedagogika*. Vadovėlis aukštosioms mokykloms. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
66. Miškinis, K. (2003). *Šeima žmogaus gyvenime*. Knyga kiekvienam, norinčiam šeimoje siekti darnos ir išvengti nesklaidumų, užauginti gerus vaikus ir būti laimingam. Kaunas: Aušra.
67. Myers, D. G. (2000). *Psichologija*. UAB“Poligrafija ir informatika“.
68. Navaitis, G. (1990). *Šeima: mokymo priemonė*. Kaunas: Šviesa.
69. Noller, P. (1995). Parent-Adolescent Relationships. M. A. Fitzpatrick, A. L. Vangelisti (Eds.). *Explaining Family Interactions*. Thousand Oaks, CA: Sage.
<http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=52&hid=6&sid=686b0e88-cd38-428a-8901-1ddd9b2238ce%40sessionmgr3> (Žiūrėta 2009 05 17).
70. Paškus, A. (2003). *Lytis žmogiškosios egzistencijos audinyje*. Meilė žmogaus pašaukimas. Kaunas: Naujasis lankas.
71. Pečiūrienė, J. (2006). Lyčių stereotipų įtaka profesinei karjerai. *Moterų ir vyrų vaidmuo ekonominėje veikloje ir šeimoje*. Konferencijos medžiaga.
<http://www.lygus.lt/23/konferencija.php> (Žiūrėta 2007 02 20).
72. Perrucci, R., Knudsen, D. (1993). *Sociology*. West Publishing Company.
73. Purvaneckas, A., Purvaneckienė, G. (2001). *Moteris Lietuvos visuomenėje*. Palyginamoji tyrimų analizė. Vilnius.
74. Prasauskienė, A. (sud.) (2003). *Vaikų raidos sutrikimai*. Mokomoji knyga studentams, gydytojams rezidentams, abilitacijos specialistų komandos nariams. Kaunas.

75. Pruett, K. (1999). *Fatherneed*. Boston: Free Press.
<http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=52&hid=6&sid=686b0e88-cd38-428a-8901-1ddd9b2238ce%40sessionmgr3> (Žiūrėta 2009 05 17).
76. Radzevičienė, L., Gudonis, V., Juodraitis, A. (2007). Stereotypes in Social Interaction with Mentally ill Adults. Spring University. *Changing Education in a Changing Society*, 2, 191-195.
77. Razumnikova, O. M. (2005). *The Interaction Between Gender Stereotypes and Life Values as Factors in the Choice of Profession*. Russian Education and Society.
<http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=48&hid=101&sid=6cd049d2-8c63-435b-9621-78599c27ff85%40sessionmgr107#db=a9h&AN=19204411> (Žiūrėta 2009 05 10).
78. Regalado, M., Sareen, H., Inkelas, M., Wissow, L., Halfon, N. (2004). Parents' Discipline of Young Children: Results from the National Survey of Early Childhood Health//Pediatrics.
http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2006~ISSN_1648-4789.N_5_1.PG_63-71/DS.002.0.01.ARTIC (Žiūrėta 2009 05 11).
79. Reingardienė, J. (2003). Šeimos ir moters karjeros dilemos. *Vaikystės socializacija ir moterų karjera*. Kleja, 1(5). http://www.moterys.lt/index.php?show_content_id=527 (Žiūrėta 2007 01 28).
80. Reingardienė, J., Tereškinas, A., Zdanevičius, A. (2005). *Modernūs vyrai išsiplėtusioje Europoje: naujų lyčių lygybės strategijų paieška*. Tyrimo ataskaita. Vilnius.
81. Russell, R., Tyler, M. (2002). Thank Heaven for Little Girls: Girl Heaven and The Commercial Context of Feminine Childhood. *Sociology*, 36(3), 619–637.
<http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=22&hid=105&sid=be0f2fc6-6dcf-4192-9bb5-35b089a7c1d8%40sessionmgr107> (Žiūrėta 2009 03 05).
82. Ruškus, J., Mažeikis G. (2007). *Neįgalumas ir socialinis dalyvavimas: kritinė patirties ir galimybių Lietuvoje refleksija*. Monografija. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
83. Ruškus, J. (2002). *Negalės fenomenas*. Monografija. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
84. Schaller, M., Latane, B. (1996). Dynamic Social Impact and The Evolution of Social Representations: A Natural History of Stereotypes. *Journal of Communication*, 46; 64-77.
85. Smilansky, M. (1991). *Between Adolescents and Parents*. Gaithersburg, MD: Psychosocial and Educational Publications.
<http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=52&hid=6&sid=686b0e88-cd38-428a-8901-1ddd9b2238ce%40sessionmgr3> (Žiūrėta 2009 05 17).
86. Stankūnienė, V., Jonkarytė, A., Mikulionienė, S., Mitrikas, A. A., Maslauskaitė, A. (2003). *Šeimos revoliucija? Iššūkiai šeimos politikai*. Kolektyvinė monografija. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas.

87. Stankūnienė, V. (1997). *Šeima ir gimstamumas Lietuvoje*. Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas.
88. Stankūnienė, V. (Ats. red.). (1995). *Šeimos politikos koncepcija*. Vilnius: Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas.
89. Stonkienė, J. (2006). *Stereotipai ir galimybės darbo rinkoje: biologinė ir socialinė lytis*. Seminaro medžiaga. Vilnius.
90. Stonkienė, M. (2003). Vyraujantys šeimos modeliai ir socialiniai lyčių stereotipai Lietuvos žurnaluose, skirtuose paaugliams. *Klėja*, 1(5). http://www.moterys.lt/index.php?show_content_id=517 (Žiūrėta 2007 02 20).
91. Sraus, M. A., Stewart, J. H. (1999). Corporal Punishment by American Parents: National Data on Prevalence, Chronicity, Severity and Duration in Relation to Child and Family Characteristics. *Clinical Child and Family Psychology Review*. <http://sf.library.lt/marc/fulltext.php?lib=elb01&sys=000003470> Žiūrėta (2009 05 18).
92. Šalkauskis, S. (1992). Auklėtinio lytis. *Rinktiniai raštai. Pedagoginės studijos*. T. 1 (p. 156 – 178). Vilnius: Leidybos centras.
93. Šidlauskienė, V. (2001). Lyties šališkumas bendrajį lavinimą reglamentuojančiuose dokumentuose. G. Purvaneckienė (ats. red.) ir kt. *Lytiškumas ir švietimas: pažiūrų, stereotipų ir ugdymo turinio tyrimai*. Mokslo darbai (p. 38-55). Vilnius: Moterų informacijos centras.
94. Šidlauskienė, V., Eitutytė, D. (2004). Lyčių lygybės strategijos diegimo įvertinimas Europos bendrijos profesinio ir tęstinio mokymo institucijose. http://www.ku.lt/sociologija/files/2004_nr.03.88-94.pdf (Žiūrėta 2009 05 14).
95. Thornton, A., Orbuch, T., Axinn, W. (1995). Parent-Child Relationships During The Transition to Adulthood. *Journal of Family Issues*. <http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=52&hid=6&sid=686b0e88-cd38-428a-8901-1ddd9b2238ce%40sessionmgr3> (Žiūrėta 2009 05 14).
96. Trinkūnienė, I., Trinkūnas, J. (1999). Patriarchalizmo apraiškos Lietuviškoje tradicijoje. *Moterys: tapatumo paieškos*. Straipsnių rinkinys (p. 36-47). Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas.
97. Uzdila, J. (2001). *Lietuvių šeimotyra. Kritinė familistinė XX a. panorama*. Monografija. Vilnius: Lietuvos mokslo leidykla.
98. Vaitkevičius, J. (1995). *Socialinės pedagogikos pagrindai*. Vilnius: Egalda.
99. Vaičekauskaitė, R. (2005). *Neįgalaus vaiko savarankiškumo ugdymo šeimoje diskursas tėvų vidinės darnos kontekste*. Daktaro disertacijos santrauka. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.

100. Vaicekauskienė, V. (2005). *Specialiųjų poreikių vaikų socializacija*. Monografija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
101. Андреева, Г. М. (1998). *Социальная психология*. Учебник для высших учебных заведений. Москва: Аспект Пресс.
103. Майерс, Д. (1998). *Социальная психология*. Санкт-Петербург: Питер.

Renata Kvedaraitė
**STUDENTS' WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS PERCEPTION
OF SEXUAL ROLES IN THE FAMILY**
The Master's Degree Thesis
Summary

The perception of gender roles in the family of children with special needs is analyzed in the Master thesis. The hypothesis that families pass their stereotype attitudes towards the gender roles in the family is formed.

Pupils with limited or mildly mental disabilities participated in the research the age of which is 12-17 years. In total 194 pupils were surveyed (89 girls and 105 boys).

The *questionnaire survey method* analyzed how pupils perceive the gender roles in the family. While analyzing the data of the research the answers of boys and girls were compared. The *statistical* (descriptive statistics - percentage, t-Test, alpha factor) data *analysis* was performed.

The *empirical* part deals with the students' opinion on the roles of women and men in the family, features important for the woman and man; children's duties in the family, peculiarities of girls and boys' nurture (similarities and differences).

The most important *conclusions* of the empirical research:

1. It was determined that the students who participated in the research are brought in the families which have a characteristic stereotype attitude towards the gender roles in the family: both the duties of parents and children are differentiated according to their gender; the girls are oriented towards the family, children upbringing and household and the boys are oriented to the physical work.
2. Parents encourage the behavior relevant to the gender of the child: they encourage and compliment girls for the behavior, features and works which are traditionally referred for women, and the boys are encouraged and praised for the features and works that are referred as the men's.
3. Both the girls and boys classify sentimentality, tenderness, modesty and beauty as typically female features. There are not so many features important for the guys, except for some (bravery, determination, rationality). These data prove the stereotypes of gender roles in the family and gender constructs characteristic to the society. On the other hand, a part of pupils consider some features as universal, important for both men and women; and that shows that in some way the stereotypes of gender constructs intersect as some of these features were traditionally referred as female.
4. The hypothesis was proved – children soak up the stereotype images of gender roles through observation, imitation, encouragement and punishment system.

Key words: pupils with mildly mental disabilities, gender roles, gender socialization, gender stereotypes.

PRIEDAI

„MOTERŲ IR VYRŲ VAIDMENYS ŠEIMOJE“

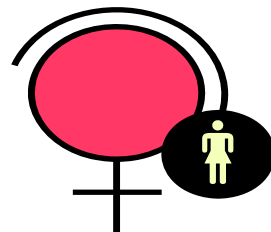
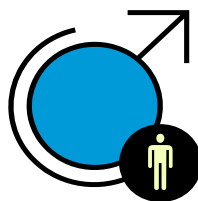

Gerbiami mokiniai,

Vis dažniau ir daugiau dėmesio skiriama šeimoms. Jose auga, gyvenimui ruošiami bei ugdomi vaikai. Todėl atliekamos apklausos tikslas – atskleisti, kokią įtaką Jums turi Jūsų šeima.. Labai prašau atsakyti į kiekvieną anketos klausimą. Jūs sugaišite ne daugiau kaip 5 minutes. Man svarbi kiekvieno Jūsų nuomonė.

**Būkite ramūs, nes bus naudojami
tik apibendrinti apklausos
duomenys
APKLAUSA YRA ANONIMINĖ
Nei vardo, nei pavardės žymėti
nereikia
Niekas nesužinos, kas pildė anketą.**

*Apklausoje
dalyvauja per 200
Joniškio rajono ir
Šiaulių miesto
mokyklų moksleivių.*

Apklausą atlieka Šiaulių universiteto magistrantė.

Kilus klausimams, galite skambinti 8-611-10997,
rašyti elektroniniu paštu: renatka02@gmail.com
Anketą sudarė Renata Kvedaraitė

Apklausa

Mielas moksleivi, prašome atsakyti į šiuos klausimus.

Pažymėk pasirinktą atsakymą taip .

Tu esi: vaikinai mergina

Kur tu gyveni? kaime mieste

Kiek tau metų?..... Kokioje klasėje mokaisi? .....

Kas yra Tavo šeima, kiek joje žmonių?

- mama (globėja), tėtis (globėjas),
 brolis (broliai), sesuo (seserys)
 senelis močiutė

Kas Tavo šeimoje uždirba pinigų?

- Tėtis Mama Abu (tėtis ir mama) Nė vienas

Parašyk, kiek turi brolių? .....

Kiek metų Tavo broliui (broliams)?.....

Kiek turi seserų?.....

Kiek metų Tavo seseriai (seserims)?.....

<i>Pavyzdys</i>	Mama 	Tėtis 	Abu tėvai 	Tas, kuris geriau moka tai daryti ?
	x			

Išsirink ir pažymėk kiekvienoje eilutėje po vieną atsakymą.

1. Kokios mamos ir tėčio pareigos šeimoje?

	Mama 	Tėtis 	Abu tėvai 	Tas, kuris geriau moka tai daryti ?
Kas turėtų ruošti valgi?				
Kas turėtų uždirbti pinigų šeimai?				
Kas turėtų pjauti žolę?				
Kas turėtų šerti gyvulius?				
Kas turėtų sodinti gėles?				
Kas turėtų megzti kojines?				
Kas turėtų vairuoti mašiną?				
Kas turėtų pirkti maistą?				
Kas turėtų prižiūrėti vaikus?				
Kas turėtų ravėti daržus?				
Kas turėtų padėti vaikams atlikti namų darbus?				
Kas turėtų plauti indus?				
Kas turėtų remontuoti mašiną?				
Kas turėtų taisyti elektros jungiklius?				
Kas turėtų įsiūti sągą?				

2. Kas šeimoje svarbesnis?

- Tėtis (vyras), todėl, kad .....
- .....
- Mama (moteris), todėl, kad .....
- .....

3. Su kuo tariesi visais klausimais?

- su mama   su tėčiu
- su broliais   su seserimis
- su seneliais   su niekuo nesitariu

4. Kokios yra Tavo ir kokios kitų vaikų pareigos namie?

	Mano pareiga	Brolio(brolių) pareiga	Sesers (seserų) pareiga
Ruošti valgi			
Pjauti žolę			
Šerti gyvulius			
Prižiūrėti gėles			
Pirkti maistą			
Prižiūrėti mažesnius vaikus			
Ravėti daržus			
Plauti indus			
Tvarkyti kambarius			
Šluoti kiemą			
Kitokios pareigos (parašyk, kieno kokios)			
Pareigų nėra			

5. Kokios savybės svarbesnės berniukams, ir kokios savybės svarbesnės mergaitėms?

	Svarbiau mergaitėms	Svarbiau berniukams	Svarbu mergaitėms ir berniukams
Draša			
Sąžiningumas			
Atjauta			
Pasiaukojimas			
Paslaugumas			
Kuklumas			
Kantrumas			
Pagarba kitam ir savigarba			
Atsakomybė			
Pasitikėjimas savo jėgomis			
Grožis			
Pareigingumas			
Švelnumas			
Mandagumas			
Ryžtingumas			
Nuolaidumas			
Drovumas			
Jausmingumas			
Atkaklumas			
Protingumas			
Klusnumas			
Savarankiškumas			

6. Apibūdink save, savo savybes:

Aš esu.....
.....

7. Kam yra svarbiau:

	Moteriai 	Vyriui 	Abiems
Darbas			
Šeima, vaikai			
Laisvalaikis			
Draugai			
Meilė			
Sveikata			
Santarvė			

8. Kuo Tu būsi, kai baigsi mokyklą? .....

9. Jei dabar būtum tėtis arba mama, ką pakeistum savo šeimoje?

.....
.....
.....

DAR TRUPUTĮ PASISTENK !!!

10. Kokie turi būti vaikai ?

	Dukra	Sūnus	Ir dukra, ir sūnus
Turi sekti tėvo pavyzdžiu			
Turi išmokti gaminti maistą ir tvarkyti namus			
Turi padėti tėvams ūkyje			
Tartis su tėvu			
Tartis su motina			
Klausyti tėvų			
Gerbti tėvą			
Gerbti motiną			
Sekti mamos pavyzdžiu			

11. Už kokį elgesį Tavo tėvai giria

Tave.....
Tavo brolių, brolius.....
Tavo seserį, seseris.....

12. Už kokį elgesį Tavo tėvai bara ir baudžia

Tave.....
Tavo brolių, brolius.....
Tavo seserį, seseris.....

13. Kokias bausmes taiko tėvai?

Tau.....
Tavo broliui, broliams.....
Tavo seseriai, seserims.....

14. Kam atlaidesni tėvai ir kiti suaugusieji?

- Tau, todėl, kad.....
 Tavo seseriai, seserims, todėl, kad.....
 Tavo broliui, broliams, todėl, kad.....
 Tėvai vienodai reiklūs ir atlaidūs man ir mano broliams, seserims

15. Su kuo iš tėvų Tau geriausiai patinka

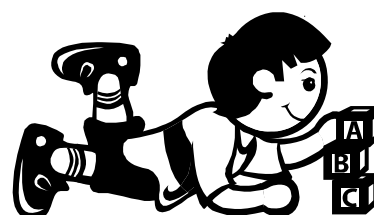
	Su mama 	Su tėčiu
Dirbti namų ūkyje, tvarkytis		
Poilsiauti		

16. Kam iš tėvų Tu pasisakai savo paslaptis?

Tėčiui, todėl, kad.....

Mamai, todėl kad.....

Dėkojame už atsakymus.

Mokinių nuomonė apie savybes, svarbias vaikinams ir merginoms, %

Savybės	Svarbiau merginoms		Svarbiau vaikinams		Svarbu merginoms ir vaikinams	
	M*	V**	M	V	M	V
Drąsa	15,9	7,8	31,8	60,8	52,3	31,4
Sąžiningumas	16,3	24,0	14,0	27,0	69,8	49,0
Atjauta	40,7	52,0	11,6	14,3	47,7	33,7
Pasiaukojimas	25,6	26,3	17,4	44,4	57,0	29,3
Paslaugumas	32,2	38,2	16,1	23,5	51,7	38,2
Kuklumas	55,8	54,5	8,1	15,2	36,0	30,3
Kantrumas	26,2	26,3	19,0	34,3	54,8	39,4
Pagarba kitam ir savigarba	11,6	23,0	9,3	17,0	79,1	60,0
Atsakomybė	18,3	19,8	12,2	37,6	69,5	42,6
Pasitikėjimas savo jėgomis	19,3	12,0	19,3	47,0	61,4	41,0
Grožis	67,1	66,7	1,2	8,8	31,8	24,5
Pareigingumas	39,1	26,5	14,9	31,4	46,0	42,2
Švelnumas	56,3	61,4	6,9	10,9	36,8	27,7
Mandagumas	25,0	25,7	13,1	23,8	61,9	50,5
Ryžtingumas	16,3	20,8	33,7	50,5	50,0	28,7
Nuolaidumas	34,5	44,0	18,4	20,0	47,1	36,0
Drovumas	49,4	59,4	10,6	12,9	40,0	27,7
Jausmingumas	56,5	60,2	8,2	9,2	35,3	30,6
Atkaklumas	16,7	23,2	31,0	39,4	52,4	37,4
Protingumas	19,3	19,8	6,0	21,8	74,7	58,4
Klusnumas	23,5	40,6	5,9	10,9	70,6	48,5
Savarankiškumas	15,3	17,8	3,5	25,7	81,2	56,4

*M – merginų atsakymai; **V – vaikinų atsakymai

Savybės, kurias mokiniai priskiria sau, sk. ir %

Savybės		Riboto intelekto		Nežymiai sutrikusio intelekto		Viso	
		M*	V**	M*	V**	M*	V**
Moralinės savybės	sk.	15	15	11	11	26	26
	%	42,8	28,3	20,4	21,2	34,7	32,9
Emocinės savybės	sk.	7	6	13	8	20	14
	%	20,0	11,3	24,1	15,4	26,7	17,7
Intelektinės savybės	sk.	1	2	4	4	5	6
	%	2,9	3,8	7,4	7,7	6,7	7,6
Fizinės savybės	sk.	3	5	6	5	9	10
	%	8,6	9,4	11,1	9,6	12,0	12,7
Socialinės-bendravimo savybės	sk.	4	8	5	7	9	15
	%	11,4	15,1	9,3	13,5	12,0	19,0
Neigiamos moralinės savybės	sk.	2	-	2	1	4	1
	%	5,7		3,7	1,9	5,3	1,3
Neigiamos intelektinės savybės	sk.	-	-	-	1	-	1
	%				1,9		1,3
Neigiamos elgesio savybės	sk.	-	3	2	3	2	6
	%		5,7	3,7	5,8	2,7	7,6
Neatsakė	sk.	3	14	11	12	14	26
	%	8,6	26,4	20,4	23,1	7,2	13,4

*M – merginų atsakymai; **V – vaikinų atsakymai

Specialybių sritys, kurias nurodo respondentai, %

		Lytis		Viso
		M*	V**	
Paslaugų srityje	sk.	46	48	94
	%	51,7	45,7	48,4
Medicinos srityje	sk.	9	3	12
	%	10,1	2,9	6,2
Meno srityje	sk.	6	-	6
	%	6,7		3,1
Socialinėje srityje	sk.	2	-	2
	%	2,2		1,0
Teisėtvarkos srityje	sk.	1	11	12
	%	1,1	10,5	6,2
Sporto srityje	sk.	1	5	6
	%	1,1	4,8	3,1
Dar neapsisprendė	sk.	19	25	44
	%	21,3	23,8	22,7
Neatsakė	sk.	5	13	18
	%	5,6	12,4	9,3